

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia czwartek, 27 czerwca 2019 r.

Poz. 3144

UCHWAŁA NR VII/44/2019 RADY GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

z dnia 31 maja 2019 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pruszcz Gdański na lata 2018-2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, z 2019 r. poz. 730) po uzyskaniu pozytywnej opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Pruszcz Gdański na lata 2018-2021 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Pruszcz Gdański.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady

Marek Kowalski

Załącznik do uchwały Nr VII/44/2019

Rady Gminy Pruszcz Gdański

z dnia 31 maja 2019 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

NA LATA 2018 – 2021

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
1.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
1.2. CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
2. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE, INSTYTUCJONALNE I PROGRAMOWE FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTKÓW W GMINIE PRUSZCZ GDAŃSKI	7
2.1. USTAWY REGULUJĄCE PROBLEMATYKĘ OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	7
2.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W SFERZE OCHRONY ZABYTKÓW	18
2.3. PROBLEMATYKA OCHRONY ZABYTKÓW W SYSTEMIE ZADAŃ STRATEGICZNYCH, WYNIKAJĄCYCH Z KONCEPCJI PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA WOJEWÓDZTWA I KRAJU	19
2.3.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW ZE STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	19
2.3.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW Z PLANEM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	22
2.3.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW Z PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	25
2.3.4. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO NA LATA 2014-2020	30
2.3.5. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z PROGRAMU ROZWOJU POWIATU GDAŃSKIEGO	32
2.4. WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA PRAWNE I PROGRAMOWE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI	33
2.4.1. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE WYNIKAJĄCE ZE STRATEGII ROZWOJU GMINY	34
2.4.2. ZASADY OCHRONY WYNIKAJĄCE ZE „STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI”	35
3. DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI	38
3.1. RYS HISTORYCZNY	38
3.2. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI	48
3.2.1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO	48
3.2.2. ZABYTKI NIERUCHOME WŁĄCZONE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	49
3.2.3. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	56
3.2.4. ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	81
3.2.5. WARTOŚCI NIEMATERIALNE	81
4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT	83
5. CELE I DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2018 – 2021 DLA GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI	85
5.1. WNIOSKI Z ANALIZY STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	85
5.1.1. UKŁADY RURALISTYCZNE	85
5.1.2. OBIEKTY I ZESPOŁY ZABYTKOWE	86

5.2. PRIORYTETY I CELE STRATEGICZNE	89
5.3. CELE I DZIAŁANIA USTALONE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI NA LATA 2018 – 2021	90
5.3.1. CEL STRATEGICZNY 1 WYKORZYSTANIE ŚRODKÓW PRAWNYCH DLA POPRAWY ŁADU PRZESTRZENNEGO ORAZ STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH	90
5.3.2. CEL STRATEGICZNY 2 FINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW GMINY DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z OCHRONĄ ZABYTKÓW	91
5.3.3. CEL STRATEGICZNY 3 WSPIERANIE INICJATYW SPRZYJAJĄCYCH OCHRONIE ZABYTKÓW	92
5.3.4. CEL STRATEGICZNY 4 PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	93
5.3.5. CEL STRATEGICZNY 5 UMOCNIEŃ TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ MIESZKAŃCÓW GMINY	94
5.4. MONITORING REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	95
5.5. INSTRUMENTARIUM GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	95
5.5.1. INSTRUMENTY PRAWNE	95
5.5.2. INSTRUMENTY KOORDYNACJI	95
5.5.3. INSTRUMENTY FINANSOWE	96
5.5.4. INSTRUMENTY SPOŁECZNE	96
5.5.5. INSTRUMENTY KONTROLNE	96

1. WSTĘP

Gmina Pruszcz Gdański leży w środkowej części województwa pomorskiego. Obejmuje powierzchnię 142,56 km², liczy około 26 tys. mieszkańców. Obszar gminy rozciąga się na Żuławach Gdańskich oraz na Wysoczyźnie Gdańskiej. Gmina wyróżnia się bardzo dużą różnorodnością krajobrazu i znaczną ilością cieków wodnych. Przepływa przez nią m.in. Wisła Gdańska (Martwa), Motława, Radunia i Kłodawa. Część wyżynna gminy charakteryzuje się dużymi deniwelacjami terenu oraz sporym zalesieniem, natomiast część nizinna reprezentuje typowy krajobraz Żuław, płaski, z dużą ilością cieków wodnych, rzek, kanałów melioracyjnych i zadrzewieniami śródpolnymi. Najwyższe wzniesienie gminy (141 m n.p.m.) znajduje się w obrębie wsi Żuławka, a najniższy punkt (2 m p.p.m.) w Krępcu.

Gmina wchodzi w skład Aglomeracji Gdańskiej, znajdując się w jej wewnętrznym kręgu, przy południowej granicy Gdańska. Obejmuje 30 sołectw. Wchodzi w skład powiatu gdańskiego.

Graniczy z gminami:

- Kolbudy
- Trąbki Wielkie
- Pszczółki
- Suchy Dąb
- Cedry Wielkie
- Miasto Pruszcz Gdański
- Miasto Gdańsk

Gmina Pruszcz Gdański jest bardzo ważnym węzłem komunikacyjnym. Łączą się tu autostrada A1 oraz drogi ekspresowe S7 i S6. Rozgałęzia się tu także linia kolejowa Śląsk – Porty. Odchodzi od niej linia prowadząca do wschodniej części portu gdańskiego, m.in. do Portu Północnego i terminalu kontenerowego DCT.

Na terenie gminy znajdują się bardzo cenne zabytki, w tym zespoły dworskie oraz budownictwo żuławskie. Zachowanie najcenniejszych elementów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego oraz ukierunkowanie rozwoju przestrzennego gminy zgodne z zasadą dobrej kontynuacji mogą się przyczynić do wzrostu jej atrakcyjności. Zasada dobrej kontynuacji w rozwoju przestrzennym powinna wyrażać się w organicznym rozwoju struktur ruralistycznych, niezakłócaniu charakteru ich zabudowy, wpisywaniu się nowych obiektów w ukształtowaną historycznie tkankę przestrzenną oraz w dopasowaniu ich formy architektonicznej do form istniejących.

1.1. PODSTAWA PRAWNA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

I. Rozstrzygnięcia ustawowe:

a) Art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. 1990 Nr 16 poz. 95, z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2013 nr 0 poz. 594), który mówi, że:

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

b) Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871.).

W artykule tym znajdujemy:

Ust. 1: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Ust. 3: *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Ust. 4: *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*

Ust. 5: *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

1.2. CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny program opieki nad zabytkami służy poprawie stanu zachowania środowiska kulturowego. Ustala się w nim rozwiązania organizacyjne i finansowe, jak również edukacyjne i wychowawcze, które mają doprowadzić do osiągnięcia tego celu.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 163 poz. 1568): *W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.*

Ustawa precyzuje cele sporządzania programów opieki nad zabytkami w **art. 87**:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

2. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE, INSTYTUCJONALNE I PROGRAMOWE FUNKCJONOWANIA OCHRONY ZABYTEKÓW W GMINIE PRUSZCZ GDAŃSKI

2.1. USTAWY REGULUJĄCE PROBLEMATYKĘ OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

- 1) ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187),
- 2) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku – prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2003 r. Nr 62 poz. 627 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2013 nr 0 poz. 1232),
- 3) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. 2004 nr 92 poz. 880 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2013 nr 0 poz. 627),

- 4) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 1997 nr 115 poz. 741 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2010 nr 102 poz. 651),
- 5) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2003 Nr 80 poz. 717 z późn. zm., t.j. – Dz.U. 2012 nr 0 poz. 647),
- 6) ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – prawo budowlane (Dz. U. 2017 poz. 1332),
- 7) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 1991 nr 114 poz. 493 z późn. zm., t.j. - Dz. U. 2012 poz. 406),
- 8) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. nr 96, poz. 873 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2010 nr 234 poz. 1536).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w ustawach:

- 1) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz. U. z 1997 roku, Nr 5, poz. 24 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2012 nr 0 poz. 987),
- 2) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997 nr 85 poz. 539 z późn. zm., t.j. – Dz.U. 2012 nr 0 poz. 642).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- „ ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 1983 nr 38 poz. 173 z późn. zm., t.j. – Dz.U. 2011 nr 123 poz. 698).

W myśl art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem jest:

nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 4 niniejszej ustawy:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 2) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 3) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 4) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 5) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 6) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*

7) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast w art. 6 stwierdza się, że:

1. ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodziela oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy ochrony zabytków określa art. 7:

- 1) *wpis do rejestru zabytków,*
- 2) *uznanie za pomnik historii,*
- 3) *utworzenie parku kulturowego,*
- 4) *ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Na mocy art. 16:

1. *Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.*
2. *Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.*
3. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu w wojewódzkim konserwatorze zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.*
4. *W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.*
5. *Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być urządzony.*
6. *Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.*

Art. 17.

1. *Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:*

- 1) *prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
- 2) *zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
- 3) *umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*

4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2003 r. Nr 62 poz. 627 z późn. zm., t.j. – Dz. U. 2013 nr 0 poz. 1232).

Art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20:

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21:

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22:

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
  - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
  - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
  - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 71:

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego,

trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 72:

Na zasadach i w trybie określonych odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Art. 73:

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74:

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa "Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego";
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Art. 75. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków może udzielić dotacji osobom bądź jednostkom, o których mowa w art. 73, na podstawie umowy zawartej z tymi osobami lub jednostkami.

Art. 76:

1. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;

2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

2. Wniosek o udzielenie dotacji, o której mowa w ust. 1 pkt 2, wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 77:

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art. 78:

1. *Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.*
2. *Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.*
3. *W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.*
4. *Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1-3.*

Art. 79:

Dochodzenie przez organy, o których mowa w art. 74, należności wraz z odsetkami w wysokości określonej jak dla zaległości podatkowych z tytułu niewykorzystania lub wykorzystania niezgodnego z przeznaczeniem udzielonej dotacji następuje w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Art. 80:

1. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru oraz sposób prowadzenia dokumentacji w tym zakresie.*
2. *W rozporządzeniu, w szczególności, należy określić tryb postępowania z wnioskami o udzielenie dotacji celowej oraz sposób jej rozliczania, a zwłaszcza rodzaj dokumentów niezbędnych do rozpatrzenia wniosku i rozliczenia dotacji oraz wskazać, jakie postanowienia powinna zawierać umowa o udzielenie dotacji, a także sposób gromadzenia informacji o udzielonych dotacjach.*

Art. 81:

1. *W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy lub powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.*

2. *Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.*

Art. 82:

1. *Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.*

2. *Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru jest zadaniem z zakresu administracji publicznej.*

3. *W celu zapewnienia realizacji postanowień określonych w ust. 1 organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.*

Art. 83:

Na zasadach określonych w przepisach o Komitecie Badań Naukowych, Przewodniczący Komitetu Badań Naukowych może przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach.

Art. 89:

Organami ochrony zabytków są:

- 1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
- 2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

W art. 91 ust. 4 sprecyzowane są zadania, które wykonywać będzie wojewódzki konserwator 97 zabytków. Są to w szczególności:

- 1) *realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 2) *sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 3) *prowadzenie rejestru o wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,*
- 4) *wydawanie, zgodnie w właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,*

- 5) *sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,*
- 6) *organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,*
- 7) *opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,*
- 8) *upowszechnianie wiedzy o zabytkach,*
- 9) *współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.*

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków - Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474).

Od 5 czerwca 2010 r. rozszerzony został zakres form ochrony zabytków. Ustawa o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r. określała następujące kategorie ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Ustawa z 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474) wprowadza ochronę zabytków poprzez zapisy w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej. Intencją ustawodawcy było usunięcie luki prawnej w sytuacji, gdy określony obszar nie posiadał obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego, a obiekty zabytkowe na tym terenie nie były chronione w inny sposób. Nowelizacja wyeliminuje sytuacje, w których podejmowano decyzje dotyczące obiektów zabytkowych, nie uwzględniając opinii konserwatorów wojewódzkich. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków przewiduje także, że w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej oraz decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej musi być uwzględniona ochrona zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (wraz z ich otoczeniem) oraz zabytków włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Zmienia to charakter gminnej ewidencji zabytków, która staje się dokumentem wiążącym prawnie. Ustawa zmienia także przepisy prawa budowlanego (art. 39 ust. 3), stwierdzając, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (a nie tylko wpisanych do rejestru zabytków), pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Nowelizacja z 18 marca 2010 r. ustala termin sporządzenia przez gminy gminnych ewidencji zabytków na 2 i pół roku od wejścia w życie ustawy. Ustawa wprowadza także zmiany w zakresie zasad wywozu zabytków za granicę.

Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw dokonała kilku istotnych zmian, m.in.:

wprowadzając art. 10a.

1. Od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

2. Zakaz, o którym mowa w ust. 1, dotyczy także robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie.

Szczególnie istotną dla samorządów zmianą jest ta dokonana w art. 81:

Art. 81. 1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. (Dziennik Ustaw – 3 – Poz. 1595)

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiana ta oznacza, że władze gminy mogą dofinansować prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie tylko przy zabytku wpisanym do rejestru, jak było do tej pory, lecz także prace przy obiekcie włączonym do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Nowelizacja ta wprowadza także nową formę ochrony zabytków – wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa (Art. 7. 1a).

Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii: 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzi w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć, 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat, 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich

wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców, 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców, 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro, 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat, 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro, 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro.

2.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W SFERZE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ważnym elementem planowania strategicznego jest określanie zadań i konstruowanie priorytetów do realizacji celów krótko- i długofalowych. Zadaniem głównym polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest tworzenie mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Aktualną politykę państwa w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego wyznacza „**Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017**”, przyjęty Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. Określa on cele i kierunki działań oraz zadania, jakie powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego programu (przyjętych na etapie prac nad dokumentem i odzwierciedlonych w brzmieniu jednego z celów szczegółowych) jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest ono wyrazem przekonania, że jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić przede wszystkim dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków. Jednocześnie, odwołując się do kompetencji Generalnego Konserwatora Zabytków należy wskazać, iż rolą Krajowego programu jest tworzenie warunków wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie, np. poprzez system konferencji i spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego. Od stopnia zaangażowania tych podmiotów będą zależały realne efekty podejmowanych działań. Ponadto głównymi założeniami Krajowego programu są: uporządkowanie sfery ochrony zabytków nieruchomości, uporządkowanie rejestru oraz podniesienie jakości służb w zakresie realizacji pozostałych zadań w odniesieniu do zabytków nieruchomości (szkolenia, część zadań z podejścia krajobrazowego, wzmocnienie orzecznictwa); dostosowanie prawa i praktyki ochrony zabytków w Polsce do

standardów międzynarodowych – ratyfikacja konwencji, ochrona zabytków ruchomych, wdrożenie podejścia krajobrazowego, w tym podkreślenie roli parków kulturowych, jako jednej z kluczowych form ochrony zabytków; wzmocnienie realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości, w szczególności w odniesieniu do zadań realizowanych przy zaangażowaniu obywateli lub skierowanych bezpośrednio do nich; zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu; zwiększenie zaangażowania samorządów w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków; działania administracyjne na rzecz zwiększania dostępności obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych – likwidowanie barier i łagodzenie uciążliwości związanych z niepełnosprawnością ma istotne znaczenie dla przeciwdziałania wykluczenia tej grupy społecznej z dostępu do dóbr kultury, w tym dostępu do zabytków.

2.3. PROBLEMATYKA OCHRONY ZABYTKÓW W SYSTEMIE ZADAŃ STRATEGICZNYCH, WYNIKAJĄCYCH Z KONCEPCJI PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA WOJEWÓDZTWA I KRAJU

2.3.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW ZE STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO¹

W zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego wśród wyzwań strategicznych znalazły się m.in.:

- Kapitał społeczny i tożsamość regionalna. Stymulowanie aktywności społecznej i budowa regionalnej wspólnoty obywatelskiej czerpiącej m.in. z wielokulturowego dziedzictwa, tradycji morskich i solidarnościowych, a także wzrost kompetencji mieszkańców, które warunkują zdolność do funkcjonowania w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.
- Zarządzanie przestrzenią. Lepsze zarządzanie przestrzenią dla zmniejszenia presji na środowisko, poprawy bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalnego wykorzystania potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia.

Jednym z trzech celów strategicznych określonych w dokumencie jest **Nowoczesna Gospodarka**, której elementem składowym jest Unikatowa oferta turystyczna i kulturalna – Cel operacyjny 1.3.

W ramach tego celu ustalono następujące wyzwania strategiczne:

- Obszary o nie w pełni uruchomionych potencjałach

---

¹ Załącznik nr 1 do Uchwały nr 458/XXII/12 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020

- Powiązania gospodarcze
- Zatrudnienie i stan zdrowia mieszkańców
- Zarządzanie przestrzenią

Jako wybór strategiczny określono:

„Sieciowe, kompleksowe, rozpoznawalne co najmniej na poziomie krajowym, oparte o walory naturalne oraz zasoby dziedzictwa kulturowego, jak również wykorzystujące potencjał oferty kulturalnej regionu, produkty i pakiety turystyczne; uniezależnienie oferty turystycznej od pory roku, jej różnicowanie w oparciu o potencjał przemysłu czasu wolnego, a także silniejsza specjalizacja regionu w zakresie turystyki prozdrowotnej i biznesowej.”

Wśród oczekiwanych efektów wymieniono:

- Całoroczna, kompleksowa i atrakcyjna oferta turystyczna i kulturalna regionu obejmująca także efektywne wykorzystanie obiektów sportowych o randze krajowej;
- Unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony;
- Wzmocniony wizerunek regionu oraz większa rozpoznawalność i spójność kluczowych regionalnych marek turystycznych i kulturalnych;
- Silna współpraca pomiędzy podmiotami branży turystycznej i kulturalnej, ukierunkowanie interwencji.

Jako jeden z kierunków działania ustalono rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych, a jako obszar strategicznej interwencji związany z tym działaniem – obszary o wysokim potencjale turystyczno-rekreacyjnym środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Jako zobowiązania samorządu województwa pomorskiego określono:

Rozwój regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. małe porty morskie, mariny, szlaki rowerowe i kajakowe oraz śródlądowe drogi wodne, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną.

Rola samorządu województwa pomorskiego

- Koordynator i lider;
- Inwestor;
- Inspirator.

Partnerzy kluczowi dla realizacji celu

- Jednostki samorządu terytorialnego;
- Organizacje turystyczne;
- Instytucje kultury;
- Narodowy Instytut Dziedzictwa;

- Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Organizacje pozarządowe;
- Izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców, przedsiębiorcy, w tym operatorzy turystyczni.

Jako warunki sukcesu wymieniono m.in.:

- Rozwój współpracy między sektorem publicznym, branżą turystyczną i podmiotami działającymi w obszarze kultury w zakresie tworzenia wspólnych, sieciowych, ponadlokalnych produktów turystycznych oraz oferty kulturalnej.

Oczekiwania wobec władz centralnych w związku z realizacją Celu:

- Objęcie Żuław statusem krajowego produktu turystycznego;
- Aktywizacja transportowa drogi wodnej Dolnej Wisły oraz usunięcie wszystkich barier prawnych dla zapewnienia swobodnej międzynarodowej żeglugi po Zalewie Wiślanym;
- Udział budżetu państwa w utrzymaniu najważniejszych instytucji kultury i ratowaniu najcenniejszych zabytków regionu;
- Przyjęcie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” ustalającego mechanizmy organizacyjne i finansowe determinujące rzeczywistą ochronę dziedzictwa kulturowego.

Obszary współpracy ponadregionalnej i międzynarodowej:

- Wizerunek i marka turystyczna Regionu Morza Bałtyckiego;
- Sieciowe ponadregionalne produkty turystyczne wykorzystujące m.in.:
  - międzynarodowe drogi wodne: E-60 (morska), E-70 i E-40, z uwzględnieniem Żuław i Zalewu Wiślanego;
  - szlaki kulturowe: XX w., Cystersów, zamków gotyckich, architektury i dziedzictwa hydrotechnicznego Żuław, Kraina w kratę, latarni morskich, budowli hydrotechnicznych;
  - Europejską Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarного;
  - międzynarodowe i międzyregionalne trasy rowerowe.

Dla celu operacyjnego 2.2. (Wysoki poziom kapitału społecznego), jako jedno z wyzwań strategicznych określono:

4. Kapitał społeczny i tożsamość regionalna

Wybór strategiczny dla tego celu:

Organizacje pozarządowe (stymulujące aktywność społeczną); tożsamość regionalna i lokalna (czerpiące z bogatego i różnorodnego dziedzictwa kulturowego regionu); aktywizacja i integracja społeczna; uczestnictwo w kulturze i innych formach aktywności społecznej (m.in. sporcie), a także przestrzenie publiczne (jako miejsca sprzyjające wzmacnianiu kontaktów społecznych).

Wśród oczekiwanych efektów znalazły się m.in.:

- Silniejsze poczucie więzi mieszkańców z regionem oraz dbałość o zachowanie różnorodności kulturowej województwa;
- Znaczące uczestnictwo mieszkańców (w tym dzieci, młodzieży, a także osób starszych i niepełnosprawnych) w lokalnych wydarzeniach kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych;
- Rozwinięta kultura czytelnicza;
- Wysokiej jakości przestrzeń publiczna;
- Zachowane dziedzictwo i krajobraz kulturowo-przyrodniczy.

2.3.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z PLANEM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO²

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego jako element regionalnego planowania strategicznego ma na celu równoważenie różnych sfer rozwoju województwa w przestrzeni a jednocześnie służy konkretyzacji przestrzennej celów sformułowanych w strategii rozwoju województwa pomorskiego i określa uwarunkowania przestrzenne do formułowanych programów rozwoju.

KIERUNEK 2.3. WZMACNIANIE CAŁOROCZNEJ I ATRAKCYJNEJ OFERTY TURYSTYCZNEJ W OPARCIU O ZASOBY I WALORY PRZYRODNICZO-KULTUROWE, KRAJOBRAZOWE I FUNKCJE METROPOLITALNE

ZASADY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO, OKREŚLAJĄCE SPOSÓB OCHRONY I WYKORZYSTANIA ZASOBÓW ŚRODOWISKA KULTUROWEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

Kształtowanie ponadregionalnych tras rowerowych:

nr 17 (Szlak Menonitów): Gdańsk (m.) - Pruszcz Gdański - Trutnowy (gm. Cedry Wielkie) - Drewnica Mikoszewo (gm. Stegna) - Nowy Dwór Gdański - Nowy Dwór Gdański (m.) - Ostaszewo - Lichnowy - Nowy Staw - Nowy Staw (m.) – Stogi Malborskie (gm. Malbork) - Malbork (m.) - Stare Pole - Szaleniec (gm. Stare Pole) - woj. warmińsko-mazurskie oraz odgałęzienie Malbork (m.) - Stary Targ.

Kształtowanie regionalnych tras rowerowych:

² Załącznik nr 1 do uchwały Nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.

nr 117: Gdańsk (m.) - Pruszcz Gdański (m.) - Pruszcz Gdański - Pszczółki – Trąbki Wielkie - Skarszewy - Skarszewy (m.) - Starogard Gdański - Starogard Gdański (m.) - Pelplin - Pelplin (m.) - Gniew - Gniew (m.).

Kształtowanie ponadregionalnych i regionalnych szlaków wodnych:

1) śródlądowych kajakowych na systemach rzecznych:

g) Martwej Wisły i Motławy,

h) Raduni: Radunia, Zespół Jezior Raduńskich

2) śródlądowych żeglarskich w oparciu o: W„AB”

a) Międzynarodowe Drogi Wodne E-40 i E-70 oraz inne rzeki Żuław (Wisła Królewiecka, Wielka Święta – Tuga, Motława),

3) morskich żeglarskich w oparciu o Bałtyk oraz Zalew Wiślany.

DZIAŁANIA I PRZEDSIĘWZIĘCIA POLITYKI PRZESTRZENNEJ, SŁUŻĄCE REALIZACJI KIERUNKU 2.3.:

3. Rozwijanie zagospodarowania turystycznego szlaków kajakowych przez budowę i modernizację pól biwakowych (m.in. urządzenie i wyposażanie w sanitariaty, suszarnie dla kajaków, przyłącza energetyczne i oświetlenie), stanic oraz punktów etapowych, miejsc wodowania i wyjmowania kajaków, miejsc przenoski przy przeszkodach oraz kompleksowe oznakowanie szlaków i dojazdów do przystani (do 2020 roku):

1) na rzekach objętych przedsięwzięciem Kajakiem przez Pomorze (Pomorskie Szlaki Kajakowe): Biała, Brda, Bukowina, Bytowa, Chocina, Czarna Wda, Czernica, Graniczna, Gwda, Kałębica, Kamienica, Liwa, Łeba, Łupawa, Nogat, Martwa Wisła, Młosina, Motława, Jezioro Orle, Piaśnica, Pilica, Pokrzywna, Radunia, Reda, Ruda, Słupia, Studnica, Szkarpawa, Trzebiocha, Wda, Wielki Kanał Brdy, Wielki Kanał Wdy, Wielka Święta – Tuga, Wieprza, Wierzyca, Wisła Królewiecka, Więcisa i Zbrzyca.

Podmioty odpowiedzialne za realizację: JST i NGO

4. Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci portów jachtowych, przystani żeglarskich i miejsc cumowania, mogących współtworzyć spójną ofertę turystyczną, dającą turystyce wodnemu możliwość przybicia do kei lub dłuższego przystanku w interwale kilkugodzinnym, przy kluczowym założeniu bezpieczeństwa żeglugi, w szczególności przez rozwijanie zagospodarowania turystycznego (do 2020 roku):

1) Międzynarodowej Drogi Wodnej E-40 i E-70 oraz innych rzek Żuław (Wisła Królewiecka, Wielka Święta – Tuga, Motława) wraz z likwidacją barier technicznych (np. zastępowanie mostów drogowych mostami zwodzonymi) oraz sieci marin bałtyckich, w tym (Tabl. 8, pkt. 3):

b) budowa i rozbudowa przystani żeglarskich: Wzgórze Zamkowe (m. Gniew), Przegalina (m. Gdańsk), Sobieszewo Nadwiślańska (m. Gdańsk), Kanał na Stępce (m. Gdańsk), Świbno (m. Gdańsk), Nowy Dwór Gdański, Nowa Karczma (m. Krynica Morska), Mikoszewo (gm. Stegna), Mechelinki (gm. Mechelinki), Park Północny (m. Malbork), Wiślinka (gm. Pruszcz Gdański), Centrum Żeglarstwa Ziemi Słupskiej w Ustce, Mosty,

Podmioty odpowiedzialne za realizację: JST, NGO, podmioty gospodarcze

5. Wykorzystanie turystyczne zasobów i walorów kulturowych regionu przez rozwój infrastruktury turystycznej w miejscowościach położonych na szlakach kulturowych:

6) Szlak zabytków hydrotechniki: Myłof (gm. Czersk); Łebień (gm. Damnica); Konradowo, Krzynia, Skarszów Dolny, Strzegomino (gm. Dębica Kaszubska), Gdańsk; Drzeżewo, Żelkowo (gm. Główczyce); Czymanowo (gm. Gniewino); Biesowice, Kępice, Kępka (gm. Kępice); Bielkowo, Łapino (gm. Kolbudy); Gałąźnia Mała (gm. Kołczygłowy), Korzeniewo (gm. Kwidzyn); Lipusz; Malbork; Soszyca (gm. Parchowo); Łupawa, Poganice (gm. Potęgowo); Międzyłęź, Stocki Młyn (gm. Pelplin), Prabuty; Pruszcz Gdański; Juszkowo, Prędzieszyn, Straszyn (gm. Pruszcz Gdański); Czarnocin (gm. Skarszewy); Słupsk; Smołdzino; Rybaki (gm. Somonino); Kolincz, Owidz (gm. Starogard Gdański), Drewnica, Mikoszewo, Rybina (gm. Stegna); Polder Przebrno (gm. Krynica Morska); Sulęczyño; Biała Góra (gm. Sztum); Sztutowo; Tczew; Rutki (gm. Żukowo);

9) Szlak bursztynowy: Bąkowo (gm. Kolbudy), Chłapowo (gm. Władysławowo), Gdańsk (w tym Wyspa Sobieszewska), Malbork, Możdżanowo (gm. Ustka), Jantar, Niedźwiedziówka (gm. Stegna), Sopot, Pruszcz Gdański, Stegna.

Podmioty odpowiedzialne za realizację: JST, NGO, podmioty gospodarcze.

2.3.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTKÓW Z PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Celem strategicznym „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2016-2019”³ jest: WZMOCNIENIE POZIOMU OCHRONY I OPIEKI NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO SŁUŻĄCE ZACHOWANIU ZABYTKÓW, BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ ORAZ PROMOCJI TURYSTYCZNEJ REGIONU.

Cel ten jest realizowany w ramach następujących działań:

1. Konserwacja, renowacja i inne działania służące poprawie stanu zachowania: – obiektów sakralnych (kościół, klasztor, kaplica, domy modlitwy, kapliczki przydrożne, cmentarze, kalwarie itp.), – parków, ogrodów, zieleni komponowanej, kompozycji małej architektury.
2. Rewitalizacja zabytkowych zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.
3. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).
4. Konserwacja, renowacja i inne działania służące poprawie stanu zachowania zabytków nieruchomych:
  - obiektów budownictwa obronnego (mury, baszty, zamki, twierdze, zespoły fortyfikacji, zespoły koszarowe, budowle obronne itp.),
  - obiektów przemysłu i techniki (fabryki, młyny, wiatraki, kuźnie, wieże ciśnień, hale produkcyjne, browary, gorzelnie itp.),
  - obiektów gospodarczych (magazyny, spichlerze, stajnie, stodoły i inne obiekty w obrębie zespołów folwarcznych, zagród itp.),
  - obiektów mieszkalnych miast i wsi (dwory, pałace, wille, kamienice, tradycyjne obiekty budownictwa wiejskiego, zagrody itp.),
  - obiektów użyteczności publicznej (ratusze, szkoły, szpitale, przytułki, sądy, dworce, karczmy itp.)
5. Adaptacja na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne obszarów i obiektów przemysłowych i powojaskowych, pokolejowych.
6. Ochrona i konserwacja: – zabytków archeologicznych, – zbiorów muzealnych i archiwaliów, – zabytków ruchomych.
7. Montaż w obiektach zabytkowych urządzeń niezbędnych dla zapewnienia właściwych warunków przechowywania i eksponowania zabytków ruchomych, muzealiów oraz trwałego zachowania i użytkowania tych budowli.

---

³ Załącznik do Uchwały Nr 274/XXVI/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 26 września 2016 r.

8. Wprowadzenie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapewniających ochronę wartościowych elementów krajobrazu kulturowego oraz dobrą kontynuację krajobrazową struktur osadniczych.
9. Eliminacja obiektów dysharmonijnych i zakłócających ekspozycję krajobrazową cennych zespołów zabytkowych.
10. Skoordynowana iluminacja akcentów i dominant urbanistycznych o charakterze zabytkowym.
11. Oznakowanie obiektów zabytkowych i tworzenie szlaków kulturowych.
12. Konserwacja, renowacja i inne działania służące poprawie stanu zachowania:
  - urządzeń hydrotechnicznych (śluzy, przepusty, stacje pomp, młyny, elektrownie wodne itp.),
  - obiektów charakterystycznych dla krajobrazów morskich i rzecznych, takich jak między innymi mosty zwodzone, obrotowe,
  - portów morskich
  - handlowych i rybackich z towarzyszącą zabudową i nabrzeżami,
  - budowli przemysłowych związanych z gospodarką morską (w tym z przemysłem stoczniowym).
13. Rewitalizacja zabytkowych obszarów portowych i poprzemysłowych związanych z przemysłem morskim i gospodarką morską.
14. Konserwacja i rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych dziedzictwa morskiego i rzecznoego (w tym archeologicznych).
15. Konserwacja, renowacja i inne działania służące poprawie stanu zachowania:
  - budowli przemysłowych związanych z gospodarką morską i żeglugą,
  - osad rybackich i ich dziedzictwa materialnego,
  - latarni morskich, nadbrzeżnych fortyfikacji,
  - elementów dziedzictwa kurortów i uzdrowisk nadmorskich.
16. Zachowanie zanikającej kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich.
17. Odnowa i ożywienie zdegradowanych obszarów portowych i innych związanych z przemysłem morskim.
18. Zachowanie i ochrona charakterystycznych obiektów hydrotechnicznych, związanych z zagospodarowaniem wód śródlądowych.
19. Pielęgnowanie i promocja tradycji morskich oraz tradycji związanych z życiem codziennym mieszkańców strefy przybrzeżnej.
20. Adaptacja na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzecznoego.
21. Ekspozycja najcenniejszych zabytków dziedzictwa morskiego i rzecznoego.

22. Zachowanie krajobrazu kulturowego charakterystycznych obszarów polderowych województwa (Żuławy, Powiśle).
23. Ochrona krajobrazu kulturowego strefy przybrzeżnej.
24. Specjalistyczne opracowania badawczo-dokumentacyjne obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych obejmujące:
  - inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie,
  - ekspertyzy techniczne i konserwatorskie,
  - badania konserwatorskie, architektoniczne i archeologiczne,
  - programy prac konserwatorskich i restauratorskich.
25. Współpraca z instytucjami kultury oraz jednostkami naukowymi w zakresie rozpoznania regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz wymiany informacji o jego zasobach.
26. Rozbudowa warstwy dziedzictwa kulturowego w ramach Systemu Informacji Przestrzennej.
27. Promocja najcenniejszych zabytków, w szczególności obejmująca charakterystyczne zabytki świadczące o odrębności i specyfice regionu.
28. Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym województwa pomorskiego, w szczególności:
  - przygotowanie i organizacja konferencji naukowych,
  - publikacje książkowe i foldery,
  - organizacja konkursów,
  - popularyzacja dobrych praktyk związanych z opieką i gospodarowaniem zabytkami.
29. Cyfryzacja i udostępnianie materialnych i niematerialnych zasobów kultury regionu.
30. Udostępnianie baz danych o zabytkach przy użyciu nowoczesnych technologii.
31. Specjalistyczne opracowania badawczo-dokumentacyjne obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym obejmujące:
  - inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie,
  - ekspertyzy techniczne i konserwatorskie,
  - badania konserwatorskie i architektoniczne,
  - programy prac konserwatorskich i restauratorskich,
  - dokumentacje projektowe.
32. Działania uwzględniające w szczególności poprawę stanu zachowania:
  - obiektów użyteczności publicznej (szkoły, szpitale, instytucje kultury, itp.),
  - obiektów gospodarczych (magazyny, obory, stajnie, stodoły i inne obiekty w obrębie zespołów folwarcznych, zagród itp.),

- obiektów mieszkalnych miast i wsi (dwory, pałace, wille, kamienice, tradycyjne obiekty budownictwa wiejskiego, zagrody itp.),
  - obiektów budownictwa obronnego (mury, baszty, zamki, budowle obronne itp.),
  - obiektów przemysłu i techniki (spichlerze, mosty, hale przemysłowe itp.),
  - parków, ogrodów, zieleni komponowanej.
33. Rewitalizacja zabytkowych zespołów ruralistycznych i fragmentów zespołów urbanistycznych.
34. Rewitalizacja zespołów zabytkowej zieleni i małej architektury.
35. Współpraca z administratorami sąsiednich nieruchomości, w celu uzyskania spójnego i atrakcyjnego efektu zagospodarowania przestrzeni (w szczególności na obszarach zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych Gdańska, Sopotu, Gdyni, Słupska i Ustki).
36. Uczestniczenie w wojewódzkich, krajowych i europejskich programach ochrony zabytków oraz tworzenie własnych tematycznych programów ochrony zabytków.
37. Wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym województwa pomorskiego, w szczególności:
- konferencje naukowe,
  - publikacje książkowe i foldery,
  - organizacja konkursów.
38. Organizacja elementów fizycznie eksponujących walory kulturowe:
- tablic informacyjnych oraz ekspozycji multimedialnych,
  - iluminacja obiektów,
  - wykonanie prac naprawczych i porządkowych elementów otoczenia podkreślających wartość kulturową obiektu: zieleni i małej architektury.
39. Organizacja lub delegowanie na szkolenia w zakresie:
- przygotowania prac budowlano-konserwatorskich dotyczących obiektów zabytkowych,
  - aktywnego zarządzania zasobem zabytkowym,
  - przygotowania oferty edukacyjnej i eksponowania walorów dziedzictwa kulturowego.
40. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowania obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo, udostępnianie w Internecie baz danych o zabytkach.

2. Finansowanie Programu Opieki

Finansowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami realizowane jest z różnych źródeł. Podstawowe to:

- a) **budżet samorządu województwa** – m.in. dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji prowadzonych lub współprowadzonych przez samorząd województwa pomorskiego (obiekty wpisane do rejestru zabytków i ewidencji zabytków) oraz granty samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych, nagrody;
- b) **budżet państwa** – m.in. dotacje w ramach programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na remont i konserwacje obiektów wpisanych do rejestru zabytków, Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- c) **budżety jednostek samorządu terytorialnego** – m.in. dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- d) **fundusze Unii Europejskiej** związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe, m.in.: Regionalny Program Operacyjny, Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”, Program Operacyjny „Polska Cyfrowa”, Program Operacyjny „Inteligentny Rozwój”, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej;
- e) **budżet Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;**
- f) **inne źródła krajowe i zagraniczne.**

Pozostałe źródła finansowania pochodzić mogą od osób fizycznych (np. składki i zbiórki publiczne na określony cel dla danej wspólnoty społecznej), **osoby prawne, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe.**

2.3.4. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO NA LATA 2014-2020

PRIORYTET INWESTYCYJNY 6c Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Cele szczegółowe: Zwiększona atrakcyjność turystyczna miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych.

Planowany zakres wsparcia Interwencją objęte zostaną przedsięwzięcia obejmujące ratowanie, przywracanie wartości i ochronę charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z

otaczającym je kontekstem krajobrazowym, poprzez m.in. prace rehabilitacyjne i modernizacyjne służące nadaniu im nowych funkcji (usług turystyki lub kultury), przy możliwym jednoczesnym zachowaniu funkcji dotychczasowych, jak również wdrażanie nowych form zarządzania (tworzenie parków kulturowych). Ponadto interwencją objęte zostaną projekty ukierunkowane na podnoszenie jakości przestrzeni publicznej obejmujące realizację prac służących estetyzacji i podkreśleniu walorów kulturowych tej przestrzeni w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków. Wsparciem objęte będą również projekty umożliwiające bezpieczną eksploatację zasobów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, w tym w zakresie dokumentowania, popularyzacji, inwentaryzacji i udostępniania zasobów kultury z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych (w szczególności digitalizacja zasobów, tworzenie nowych treści cyfrowych). Wspierane będą także działania służące podniesieniu atrakcyjności walorów dziedzictwa naturalnego, o charakterze sieciowym, koordynowane przez samorząd województwa, będące efektem trwałej współpracy wielu podmiotów (w tym gospodarczych) oraz społecznej akceptacji, polegające na rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym infrastruktury żeglarskiej, szlaków rowerowych i kajakowych oraz tras turystycznych o charakterze regionalnym i ponadregionalnym. Wszystkie przedsięwzięcia w tym zakresie powinny przyczyniać się do uregulowania i ukierunkowania ruchu turystycznego na obszarach cennych przyrodniczo oraz poprawy stanu środowiska naturalnego na tych obszarach. W ramach podniesienia atrakcyjności walorów dziedzictwa naturalnego zrealizowane zostaną przede wszystkim przedsięwzięcia strategiczne zidentyfikowane w RPS w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej dotyczące sieciowych produktów turystycznych. Wszystkie projekty w ramach PI 6c powinny przyczyniać się do poprawy jakości przestrzeni oraz zapewniać zgodność z ustaleniami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. Zgodnie z UP ze wsparcia w ramach CT 6 wyłączone są przedsięwzięcia dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, w tym wystaw, festiwali, oraz budowy nowej infrastruktury kulturalnej. Wartość całkowita pojedynczego projektu realizowanego w ramach PI 6c nie może przekroczyć 5 mln EUR.

W uzasadnionych przypadkach, przedsięwzięcia dotyczące sieciowych produktów turystycznych, cechujące się wysokim potencjałem dla rozwoju gospodarczego regionu potwierdzonym w RPS w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej, mogą mieć postać skoordynowanych pakietów projektów o łącznej wartości całkowitej przekraczającej 5 mln EUR, przy czym każdy z tych projektów obejmie odrębną, niezależnie funkcjonującą infrastrukturę. Ukierunkowanie terytorialne W zakresie dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenia jakości przestrzeni publicznych preferowane będą projekty zlokalizowane na obszarach o wysokim potencjale

turystyczno-rekreacyjnym środowiska kulturowego, w szczególności w: – miastach o najwyższej koncentracji nieruchomości i ruchomych elementów dziedzictwa kulturowego: Gdańsk, Gdynia, Sopot, Słupsk, Malbork, – strefach koncentracji charakterystycznych dla regionu elementów dziedzictwa kulturowego, określonych w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. W zakresie podniesienia atrakcyjności walorów dziedzictwa naturalnego preferowane będą projekty zlokalizowane na: – obszarach objętych ochroną w formie parków krajobrazowych wraz z ich otulinami, obszarach chronionego krajobrazu oraz obszarach NATURA 2000, – obszarach gmin Delty Wisły, Doliny Dolnej Wisły oraz gmin nadmorskich. Grupy docelowe Mieszkańcy, turyści. Indykatorywny katalog beneficjentów Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, instytucje edukacyjne, szkoły wyższe, instytucje finansowe, przedsiębiorcy (w tym organizatorzy turystyczni), kościoły i związki wyznaniowe, parki narodowe, PGL Lasy Państwowe, kluby sportowe, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej, urzędy morskie, operatorzy elektrowni wodnych, ROT/LOT. Kierunkowe zasady wyboru projektów Trybem wyboru projektów będzie tryb konkursowy. W zakresie dziedzictwa kulturowego preferowane będą projekty:

- 1) sieciowe, stanowiące element produktu turystycznego o skali ponadlokalnej, będące efektem trwałej współpracy wielu podmiotów (w tym gospodarczych) oraz społecznej akceptacji,
- 2) przyczyniające się do wzrostu zatrudnienia,
- 3) obejmujące nowe i niestandardowe rozwiązania z zakresu użycia nowych technologii lub rozwiązań organizacyjnych, które w sposób istotny wpływają na rozwój gospodarczy regionu,
- 4) obejmujące działania wynikające bezpośrednio z zapisów powiatowych/gminnych programów opieki nad zabytkami,
- 5) zapewniające całoroczną ofertę,
- 6) uzgodnione w ramach ZPT.

W zakresie podnoszenia jakości przestrzeni publicznych preferowane będą projekty:

- 1) realizowane na obszarach ponadprzeciętnego wykluczenia społecznego,
- 2) identyfikowane i realizowane z wykorzystaniem elementów podejścia oddolnego, integrującego aktywności wielu podmiotów w ujęciu wielosektorowym w oparciu o wspólną strategię działania, zakładające uspołecznienie wypracowania koncepcji i szczegółowych założeń oraz włączenie lokalnej społeczności zarówno na etapie planowania, jak i realizacji.

W zakresie podnoszenia atrakcyjności walorów dziedzictwa naturalnego preferowane będą projekty:

- 1) identyfikowane i realizowane z wykorzystaniem elementów podejścia oddolnego, integrującego aktywności wielu podmiotów w ujęciu wielosektorowym w oparciu o wspólną strategię działania, zakładające uspołecznienie wypracowania koncepcji i szczegółowych założeń oraz włączenie lokalnej społeczności zarówno na etapie planowania, jak i realizacji,
- 2) zapewniające całoroczną ofertę,
- 3) zaspokajające potrzeby i oczekiwania turysty zależnie od profilu podróży turystycznej,
- 4) obejmujące nowe i niestandardowe rozwiązania z zakresu użycia nowych technologii lub rozwiązań organizacyjnych, które w sposób istotny wpływają na rozwój gospodarczy regionu,
- 5) uwzględniające potrzeby grup defaworyzowanych i wykluczonych – m.in. osób starszych i osób z niepełnosprawnościami,
- 6) realizujące przedsięwzięcia strategiczne wskazane w RPS w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej,
- 7) uzgodnione w ramach ZPT. Wszystkie projekty w ramach PI 6c powinny być uzasadnione ekonomicznie i popytowo, a także przyczyniać się do rozwoju przedsiębiorczości oraz tworzenia nowych i utrzymania istniejących miejsc pracy. W przypadku interwencji kierowanej bezpośrednio na realizację celów SUERMB, preferowane będą projekty realizowane w partnerstwie z podmiotami z Regionu Morza Bałtyckiego.

2.3.5. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z PROGRAMU ROZWOJU POWIATU GDAŃSKIEGO DO 2020⁴

Wybrane cele operacyjne:

- 1.3. Rozwój powiązań komunikacyjnych w gminach charakteryzujących się słabszą dostępnością oraz poprawa dostępności terenów rekreacyjnych w powiecie
- 2.1: Koordynacja działań przestrzenno-rozwojowych gmin
- 3.2: Rozwój spójnej oferty turystycznej i rekreacyjnej oraz polityki turystycznej powiatu z uwzględnieniem potrzeb różnych grup społecznych
- 3.3: Współpraca w zakresie rozwoju bazy turystycznej w powiecie

Zadania:

Budowy ścieżki pieszo – rowerowej wzdłuż drogi powiatowej w ciągu ul. Pomorskiej w Pszczółkach na dł. ok 600 m,

Budowy ścieżki pieszo – rowerowej na odcinku Pruszcz Gdański – Rokitnica o dł. ok 1000 m,

Budowy ścieżek rowerowych w Gminie Suchy Dąb (w tym w ramach trasy R-9),

⁴ Projekt opublikowany na stronie internetowej Powiatu Gdańskiego [https://powiat-gdanski.pl/search/node/ Program %20Rozwoju%20Powiatu%20Gda%C5%84skiego](https://powiat-gdanski.pl/search/node/Program%20Rozwoju%20Powiatu%20Gda%C5%84skiego)

Budowy ścieżki rowerowej – Cysterski Trakt Rowerowy na trasie Żeliszawki – Sobowidz – Gołębiewko,

Systemu oznakowania miejsc historycznych, szlaków pieszych i rowerowych na terenie gminy Trąbki Wielkie,

Szlak Hymnu Narodowego Westerplatte –Będomin oraz ks. J.P. Aeltermana,

Budowa węzła integracyjnego Pszczółki – ścieżki rowerowe.

Budowa dwóch przystani kajakowych – w miejscowościach Wróblewo i Suchy Dąb (w ramach projektu „Kajakiem przez Pomorze”),

Ścieżka edukacyjna na terenie OChK Żuław Gdańskich w Skowarczu.

2.4. WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA PRAWNE I PROGRAMOWE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

Cele sformułowane przez strategię wraz z pozostałymi regulacjami prawnymi przyjętymi przez Radę Gminy stwarzają przesłanki do uszczegółowienia i rozwinięcia przez „Program opieki nad zabytkami dla gminy Pruszcz Gdański” działań na rzecz ochrony środowiska kulturowego.

2.4.1. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE WYNIKAJĄCE ZE STRATEGII ROZWOJU GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI NA LATA 2016-2022⁵

Określono m.in. następujące cele operacyjne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, a w ich ramach zadania do osiągnięcia w perspektywie 2022 r.:

Cel operacyjny 1.4.

Wzmocnienie poziomu integracji społeczności lokalnej i tożsamości kulturowej

Zadania:

1.4.1. Wsparcie organizacji imprez sołeckich i gminnych integrujących mieszkańców

1.4.2. Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez organizację wydarzeń o charakterze kulturotwórczym, w tym wystaw, plenerów malarskich, sesji fotograficznych

1.4.3. Wsparcie i promocja lokalnego rękodzieła oraz twórczości lokalnych artystów

1.4.4. Tworzenie i ochrona miejsc tradycji i pamięci

1.4.5. Odnowa obiektów zabytkowych i ich adaptacja na cele społeczne i kulturalne

⁵ Projekt opublikowany na stronie internetowej Gminy Pruszcz Gdański: <http://www.pruszcz.mpmedia.pl/File/Blog/file/jednoraowe%202016/PROJEKT%20STRATEGII%20ROZWOJU%20GMINY%20PRUSZCZ%20NA%20LATA%202016-2022.pdf>

1.4.6. Zachowanie elementów tradycyjnej architektury wiejskiej

1.4.7. Promocja i kultywowanie tradycji i lokalnych obyczajów

Cel operacyjny 2.3.

Poprawa warunków zamieszkania i wypoczynku mieszkańców

Zadania:

2.3.3. Budowa i modernizacja lokalnej bazy turystycznej, agroturystycznej i rekreacyjnej

2.3.4. Budowa chodników i ścieżek rowerowych

2.3.6. Uporządkowanie i ochrona terenów zielonych, w tym parków, pomników przyrody, alei starych drzew

2.3.7. Nasadzenia w miejscowościach

2.3.8. Kształtowanie przestrzeni publicznej w tym min. zagospodarowanie centrów wsi

2.3.9. Promocja estetyki wsi poprzez organizację gminnych konkursów

2.4.2. ZASADY OCHRONY WYNIKAJĄCE ZE „STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI”

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i ochrony dóbr kultury

Obiekty wpisane do rejestru zabytków obejmuje ochrona konserwatorska wszystkich elementów historycznego zagospodarowania (w tym układ przestrzenny, budynki i ich detale architektoniczne, nawierzchnie dróg, zabytkowy drzewostan, relikty historycznych ogrodzeń, słupów bramnych i innych elementów małej architektury):

- budynek mieszkalny Bogatka 30 (d. 23) – nr 800 rejestru zabytków
- budynek mieszkalny Dziewięć Włók 1 – nr 791 rejestru zabytków⁶
- zespół folwarku z parkiem (droga gospodarcza; budynek mieszkalny podworski, spichlerz, ceglane słupki bramne, kamienny budynek gospodarczy, stajnia, obora z magazynem zbożowym, park) Goszyn, ul. Derdowskiego – nr 1517 rejestru zabytków
- kościół parafialny pw. św. Mikołaja, Łęgowo ul. Tczewska – nr 281 rejestru zabytków
- zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór, park, folwark: spichlerz, stajnia, studnia, chlewnia, obora, stajnia wjazdowa z wozownią), Rusocin – nr 784 rejestru zabytków
- brama cmentarna-dzwonnica cmentarza menonickiego, Wiślina ul. Gdańska – nr 792 rejestru zabytków
- budynek mieszkalny, Wiślina ul. Słoneczna 27 (d. 33, 34) – nr 794 rejestru zabytków

⁶ Budynek nie istnieje – należy wszcząć procedurę wykreślenia z rejestru zabytków.

- zespół dworsko-parkowy z kościołem pw. Podwyższenia Krzyża Św. i cmentarzem, Żuława ul. Lipowa – nr 313 rejestru zabytków

Pomimo zmian w krajobrazie żuławskim zachowały się cenne fragmenty historycznego krajobrazu, które wymagają ochrony – dotyczy to całej przestrzeni pomiędzy rzeką Motławą i Kanałem Czarna Łacha oraz wsi Bogatka na północ od Kanału Wielkiego.

Przy opracowywaniu planów miejscowych i w postępowaniu realizacyjnym, należy korzystać z uszczegóławianych informacji zawartych w następujących dokumentach:

- Gminna Ewidencja Zabytków
- *Wartości, zagrożenia i ochrona środowiska kulturowego - materiał do „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Pruszcz Gdański”*, zespół autorski: mgr inż. arch. Anna Biernat, mgr Danuta Król, mgr Dorota Rudnicka i mgr Zygmunt Wobalis z 1999 r.

Istnieje obowiązek wprowadzenia planistycznych stref konserwatorskich dla ochrony dziedzictwa kulturowego następujących zespołów i obiektów:

- a) zespoły ruralistyczne historycznych części wsi: Straszyna z zespołem młyńskim i kanałem młyńskim, Juszkowa z cmentarzem (na terenie d. cmentarza budowany jest obecnie kościół⁷), Łęgowa z cmentarzem przykościelnym, Ciepłewa, Jagatowa z cmentarzem, Wojanowa, Żukczyna z zespołem młyńskim i Borkowa (znacznie przekształcona zabudowa⁸),
- b) zespoły parkowo-dworskie w Arciszewie, Będzieszynie, Rotmance, Rekcinie, Świńcu, Straszynie i Wojanowie,
- c) elektrownie wodne Prędzieszyn, Kuźnice i Juszkowo,
- d) cmentarze poza strefą historyczną wsi w Straszynie i Jagatowie,
- e) zespół dworcowy w Straszynie,
- f) zespół młyński w Ciepłowie poza strefą historyczną wsi.
- g) zespoły ruralistyczne dotyczące historycznych części wsi: Wiślinka, Wiślina, Dziewięć Włók, Rokitnica i Roszkowo,
- h) obszar historycznego krajobrazu żuławskiego położony pomiędzy rzeką Motławą i kanałem Czarna Łacha w obrębie wsi Krępiec, Mokry Dwór i Lędowo z fragmentem wsi Bystra,
- i) rejon wrót przeciwsztormowych we wsi Wiślinka z odcinkiem kanałów Wielkiego, Śledziowego i Gołębiego,
- j) cmentarz w Bogatce.

---

⁷ Uwaga autora

⁸ J.w.

Dla zachowania cech krajobrazu wiejskiego wprowadza się zakaz realizacji nowych zespołów zabudowy wielorodzinnej (więcej aniżeli 2 budynków) na obszarze gminy z wyjątkiem obrębów Straszyn, Juszkowo i Borkowo - na zasadach określonych w planach miejscowych.

W celu podniesienia jakości krajobrazu gminy określa się tereny zabudowy mieszkaniowej byłych państwowych gospodarstw rolnych do rehabilitacji, obejmujące budynki wielorodzinne w miejscowościach: Straszyn, Rotmanka, Goszyn, Rusocin, Przejazdowo, Bystra i Rokitnica. Rehabilitacja obejmuje działania na rzecz zmiany wartości użytkowych poprzez modernizację, dostosowanie architektury do charakteru krajobrazu, wyznaczenie właściwych terenów dla potrzeb dojazdów, parkowania, zieleni i placów rekreacyjnych. Kompleksowe przeprowadzenie procesu rehabilitacji wymaga opracowania koncepcji urbanistyczno-architektonicznej dla sprecyzowania programu działań.

W związku z zamknięciem składowiska fosfogipsów w Wiślince - ustala się obowiązek zrealizowania na przedpolu wysokiej zieleni izolacyjnej, dla ograniczenia negatywnego oddziaływania hałdy na krajobraz.

Ustala się zasadę stosowania działań priorytetowych w zakresie wspierania likwidacji pokryć eternitowych w pierwszej kolejności na wszystkich obiektach historycznych. Obowiązuje wymiana na pokrycie dachówką, a w stosunku do obiektów nieobjętych rejestrem zabytków dopuszcza się pokrycie dachówkopodobne z blach.

Na stanowiskach archeologicznych 1 i 2 w Żuławce obowiązuje zakaz realizacji zabudowy oraz elementów infrastruktury technicznej, na pozostałych stanowiskach zmiana dotychczasowego użytkowania wymaga przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych wg zakresu i metod, które określi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Określone na rysunkach Studium strefy ochrony ekspozycji podlegają uszczegółowieniu w planach miejscowych z uwzględnieniem aktualnego stanu obiektów i otoczenia.

Strefami ekspozycji z symbolem „E” objęto w części wyżynnej przedpoła zespołów parkowo-dworskich oraz cmentarz poza zabudową w Jagatowie, w części nizinnej widok na wyspę Sobieszewską oraz cmentarz w Bogatce. Zaleca się wystudowanie kolejnych stref ekspozycji, po przeprowadzeniu niezbędnych studiów terenowych oraz określeniu realności ich funkcjonowania. Projektowana zabudowa pod względem gabarytów nie może ograniczać wglądu na obiekt eksponowany.

Ustala się obowiązek określenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego szczegółowych zasad umiejscawiania i realizacji wszelkich typów reklam, dla zabezpieczenia ochrony krajobrazu.

3. DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

3.1. RYS HISTORYCZNY

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z paleolitu (4 500 – 1 700 r. p.n.e.). Pomiędzy VII a II w. p.n.e. obszar ten był jednym z najgęściej zaludnionych na Pomorzu. Zamieszkiwała je ludność związana z archeologiczną kulturą pomorską. Od II w. p.n.e. dominowało tu osadnictwo ludności kultury oksywskiej, a od I/II w. n.e. – wielbarskiej. Od I w. p.n.e. do IV w. n.e., w okresie wpływów rzymskich, przebiegał przez te tereny szlak bursztynowy, zmierzający z wybrzeży Bałtyku na tereny Cesarstwa Rzymskiego. Wielka wędrówka ludów z IV – VI w. n.e. skutkowałą m.in. opuszczeniem Pomorza przez lud kultury wielbarskiej – Gotów – oraz stopniowym napływem ludności słowiańskiej od VI/VII w.

Geneza nazwy Pruszcz związana jest prawdopodobnie z Prusami. Świadczyłyby to o tym, że tereny dzisiejszej gminy leżały w okresie wczesnośredniowiecznym na styku osadnictwa pruskiego i pomorskiego. Od II połowy X w. Pomorze było związane z monarchią piastowską. W XII w. wykształciła się tu lokalna dynastia książęca, która uniezależniła się od władców Polski. Po śmierci Mściwoja II, w 1294 r., nastąpiło ponowne zjednoczenie Pomorza Gdańskiego z Polską. Lecz już w 1308/1309 r. Pomorze Wschodnie zostało zajęte przez Zakon Krzyżacki. Podczas wojen Polski z Państwem Krzyżackim (1409-1525) obszar dzisiejszej gminy był wielokrotnie niszczone, szczególnie w 1433 r. przez sprzymierzone z Polską wojska husyckie. Wielkie straty poniosły wsie dzisiejszej gminy także w trakcie wojny trzynastoletniej. W wyniku II pokoju toruńskiego (1466) Polska odzyskała większość Pomorza Wschodniego.

Po rozbiorach Pomorze, wraz z obszarem dzisiejszej gminy, należało do Królestwa Pruskiego, z przerwą w latach 1807-1814, kiedy tereny dzisiejszej gminy wchodziły w skład Wolnego Miasta Gdańska. Duże znaczenie dla rozwoju tego obszaru miało przeprowadzenie w 1852 r. linii kolejowej relacji Gdańsk–Tczew. Postanowienia traktatu wersalskiego włączyły ponownie obszar dzisiejszej gminy do terytorium Wolnego Miasta Gdańska.

W czasie zimowej ofensywy wojsk sowieckich i polskich w 1945 r. nastąpił masowy exodus ludności niemieckiej. To, a także późniejsza akcja wysiedlania Niemców, spowodowało wymianę ludności, szczególnie w miejscowościach żuławskich.

Po przejściu rejonu Pruszcza Gdańskiego przez administrację polską utworzono powiat gdański. Gmina wiejska Pruszcz Gdański istniała w latach 1945-54. Od 1954 r. funkcjonowały gromady: Jagatowo (1954-57), Łęgowo (1954-72), Pruszcz Gdański (1958-72), Rokitnica (1954-57), Straszyn (1954-57), Wiślina (1954-71) oraz Wiślinka (1954-71). 1 stycznia 1972 dwie ostatnie gromady włączono do nowo utworzonej gromady Przejazdowo. Reforma administracyjna z lat 1973-75 reaktywowała gminy oraz zlikwidowała powiaty. W wyniku następnej reorganizacji struktury administracyjnej kraju w 1999 r., Pruszcz Gdański ponownie stał się siedzibą powiatu gdańskiego, w skład którego weszła m.in. gmina Pruszcz Gdański.

Arciszewo (*Arczewo*)

W początkach XV w. Arciszewo pojawia się w dokumencie dotyczącym czynszów i danin oraz powinności wojskowych świadczonych na rzecz Zakonu Krzyżackiego. Nazwa Arciszewa pochodzi prawdopodobnie od Arciszewa położonego w ziemi wyszogrodzkiej, z którego pochodzili właściciele wsi. Arciszewscy pod koniec XVI i w I połowie XVII w. należeli do Braci Polskich. Po pruskiej reformie administracyjnej z 1887 r. Arciszewo wraz z obszarem dworskim Borzęcin stało się częścią powiatu ziemskiego Gdańska Wyżyna. Ostatnim właścicielem Arciszewa był menonita Klaus Jakub Goertz.

Będzieszyn (*Bandyzin, Bandeschin, Bendieszin, Bangschin, Bandziszewo*).

Będzieszyn pojawia się w źródłach w 1315 r. W 1381 r. komtur gdański nadał na prawie chełmińskim wieś z 7 zagrodami i urzędem sołtysa braciom Goczkowi i Mikoszowi. W 1454 r. Kazimierz Jagiellończyk nadał Będzieszyn Gdańskowi. W latach 70. XVIII w. majątek liczący 16 zagród był zarządzany przez podkomorzego poznańskiego, zaś w latach późniejszych został zlicytowany. Po utworzeniu Wolnego Miasta Gdańska Będzieszyn podlegał obwodowi w Żukczynie. W 1929 r. obszar dworski w Będzieszynie uległ likwidacji i został przyłączony do gminy Pruszcz.

Bogatka (*Richemberg, Rychenborg, Reichenberk*)

Pierwsze informacje o wsi pochodzą z XIV w. Należała ona wówczas do komturii gdańskiej. W I połowie XIV w. Krzyżacy nadali jej prawa chełmińskie. Po wylewach Wisły w latach 1540 i 1543 wieś opustoszała. W 1547 r. nastąpiła ponowna lokacja i nadanie przywileju osadczego Filipowi Czemie z Fryzji i towarzyszącom. Pod koniec XVI i na początku XVII w. wieś została zasiedlona przez menonitów. W latach 1454-1793 i 1807-14 Bogatka należała do miasta Gdańska, a w latach 1793-1807 i 1814-1919 do skarbu pruskiego. Po reformie administracyjnej w 1887 r. jako gmina

wiejska należała do powiatu Gdańskie Niziny. W 1920 r. obwód Bogatka stał się częścią Wolnego Miasta Gdańska.

Borkowo (*Borkau, Borkaw, Borclveld, Borkow, Borchfelt, Borcivelde, Borgfeld, Bornwelde, Vitlene, Borchfeldt i Borchfelde*)

W 1413 r. Borkowo zostało lokowane przez Krzyżaków na prawie chełmińskim. W 1454 r. wieś przeszła we władanie Gdańska. Po reformie administracyjnej z 1887 r. stało się gminą wiejską należącą do powiatu ziemskiego Gdańskie Wyżyny. Siedziba obwodu i urzędu stanu cywilnego mieściły się w Straszynie, parafia ewangelicka na Oruni, a katolicka w Świętym Wojciechu. Po 1933 r. zostało wcielone do obwodu Gdańsk Lipce.

Borzęcín (*Boronitz, Borrenschin, Borrenczyn, Borencin, Bornhof, Borenczin*)

Nazwa wsi znajduje się w zestawieniu świadczeń i powinności na rzecz komturii gdańskiej z początku XV w. W 1454 r. na mocy przywileju króla Kazimierza Jagiellończyka staje się – podobnie jak wiele innych wsi regionu – własnością Gdańska. W okresie porzbirowym Borzęcín był pruską domeną państwową stanowiącą, którą oddawano – podobnie jak czynił to wcześniej Gdańsk – okolicznej szlachcie w dzierżawę. W 1869 r. majątek Borzęcín obejmował około 333 morgi, mieszkało w nim 54 mieszkańców. Po reformie administracyjnej z 1887 r. wieś weszła w skład powiatu ziemskiego Gdańskie Wyżyny. Obwód mieścił się w Żukczynie, parafia ewangelicka w Juszkowie, a katolicka w Świętym Wojciechu. W 1920 r. znalazła się w granicach Wolnego Miasta Gdańska, a we wrześniu 1939 r. została włączona do [Rzeszy](#).

Bystra (*Bistra, Scharfenberg*)

Pierwsza udokumentowana informacja na temat Bystrej pochodzi z 1308 r. Z 1399 r. pochodzi wzmianka o istniejącej we wsi karczmie. W 1546 r. wieś zostaje całkowicie zniszczona przez powódź. Ponowne zasiedlenia Bystrej dokonują menonici, którzy w 1548 r. otrzymują wilkierz - akt regulujący ustrój wsi. Wieś w późniejszym okresie podzieliła się na: *Gross Scharfenberg* i *Klein Scharfenberg*. W 1920 r. wieś weszła w skład obwodu w Wocławach powiatu Gdańskie Niziny Wolnego Miasta Gdańska. Od 1936 r. podlegała obwodowi w Wiślinie.

Cieplewo (*Zcipellow*)

Pierwsze informacje o Cieplewie pochodzą z XIII w. Miejscowość zlokalizowana była na niewielkim wzniesieniu po zachodniej stronie doliny Kłodawki. Stare koryto Kłodawki otaczało i

opływało wieś aż do r. 1336, w którym bieg rzeki został skierowany do istniejącego do dziś nowego koryta w kierunku [Grabiny-Zameczek](#). Z dokumentu wielkiego mistrza krzyżackiego z 1378 r. wynika, że wieś należała wówczas do komturii gdańskiej. Wielcy mistrzowie zatrzymywali się w dworze w Cieplewie podczas corocznych objazdów komturii gdańskiej. Dwór cieplewski przed bitwą pod Grunwaldem służył jako magazyn żywności i paszy. Był tu też młyn, mleczarnia, serownia, spichrz, tuczarnia i wielka stadnina koni podległa dworowi w Grabinie. W r. 1454 na mocy przywileju króla Kazimierza Jagiellończyka Cieplewo przeszło we władanie Gdańska i weszło w skład urzędu Wyżyny. Na przełomie XVI i XVII w. do obowiązków wsi należał dostawa cegieł. Mieszkańcy wsi odpowiadali także za utrzymywanie przydzielonego im odcinka Raduni. Z ogólnej liczby dwudziestu włók należących do wsi dwie włóki posiadał sołtys. Po reformie administracyjnej z 1913 r. gminę wiejską Cieplewo, podlegającą dotąd obwodowi w Pruszczu, włączono do obwodu w Łęgowie. W 1792 r. powstała we wsi szkoła. W okresie międzywojennym istniała w cieplewskiej szkole polska klasa, którą prowadziła nauczycielka z Pruszcza. Polskie dzieci miały także drużynę harcerską zorganizowaną przez świetlicę polską w Pruszczu. W 1933 r. Macierz Szkolna w Gdańsku czyniła starania na rzecz otwarcia dla 49 miejscowych dzieci polskiej szkoły w Cieplewie.

Dziewięć Włók (*Neunhuben*)

Najstarsza informacja źródłowa o Dziewięciu Włokach pochodzi z 1641 r. Wieś powstała w wyniku wydzielenia 9 z 30 włók należących do Wiśliny. W XVII i na początku XVIII w. Mokry Dwór, Dziewięć Włók i Wiślinę posiadała rodzina Bauerów, a w latach 1742-1798 Dziewięć Włók należało do Schwartzwaldów. Wieś podlegała urzędowi Gdańsk Niziny w ramach obwodu Wocławcy. Parafia ewangelicka miała siedzibę w Rokitnicy, a katolicka najpierw w Giemlicach, a potem w Wocławach. W 1905 r. wieś uzyskała połączenie koleją wąskotorową z Gdańskiem i Giemlicami.

Goszyn (*Gosschin, Kosina*)

Pierwsze wzmianki o Goszynie pochodzą z około 1400 r. Wieś została wykupiona przez Krzyżaków od przedstawicieli rycerstwa pomorskiego. Do majątku w Goszynie należał również folwark Chudomin, wzmiankowany w 1427 r., a w 1881 r. włączony do majątku goszyńskiego. W 1427 r. przywilej na Goszyn otrzymał Mikołaj ze Świńcza. W następnych latach następowały częste zmiany właścicieli majątku. W czasach zaborów był domeną skarbu pruskiego, który wydierżawiał go szlachcie. W folwarku goszyńskim funkcjonowała gorzelnia i duża owczarnia na 1200 owiec. Po reformie administracyjnej z 1887 r. obszar dworski stał się częścią powiatu

wiejskiego Gdańskie Wyżyny. Goszyn był siedzibą obwodu, któremu podlegało m.in. Bielkówko. W 1895 r. przez wieś przeszła epidemia czerwonki z ofiarami śmiertelnymi.

Jagatowo (*Jodotowitz, Gadotow, Geretow, Jadotaw, Kamionka, Groß Jetau, Jetau*)

Wieś rycerska wzmiankowana m.in. w 1352 i 1374 r. – w 1352 r. wielki mistrz Winrich von Kniprode nadał Hannusowi Dytlebenowi na [prawie magdeburskim](#) 14,5 [włóki](#) ziemi w dobrach Jodotowitz. W 1454 r. na mocy przywileju króla Kazimierza Jagiellończyka wieś stała się częścią patrymonium gdańskiego i była wydzierżawiana okolicznej szlachcie wraz z pobliskimi majątkami, m.in. Wojanowem. W XVIII w. dzierżawcami wsi była znana gdańska rodzina von Giese. We wsi istniał cmentarz ewangelicki. W 1856 r. we wsi mieszkało 172 mieszkańców, w 1905 r. - 382, a w 1910 r. - 364. W 1897 r. we wsi były dwa zajazdy oraz szkoła. Z Jagatowem związane było wybudowanie Klein Jetau, w którym w 1925 r. mieszkało 25 osób oraz folwark Schabianken. Po reformie administracyjnej z 1887 r. wieś była siedzibą gminy i podlegała urzędowi obwodowemu w Żuławie (powiat Gdańskie Wyżyny). Należała do parafii ewangelickiej w Kłodawie, zaś katolickiej w Świętym Wojciechu, a od 1928 r. w Kłodawie.

Juszkowo (*Uscov, Juskaw, Juschkau, Iuskow, Gischkaw, Gischkau, Jußkouw, Juszki, Jaški*)

Na terenie wsi odkryto fragmenty osady datowanej na wczesną epokę żelaza, czyli sprzed 2,5 tysiąca lat. Na pobliskim wzniesieniu natrafiono na pięć grobów ciałopalnych i szkieletowych z okresu wpływów rzymskich (I-IV wiek n.e.). Pierwsza źródłowa wzmianka o wsi pochodzi z 1220 r. W 1454 r. wieś stała się częścią gdańskiego patrymonium wiejskiego i była oddawana w dzierżawę lokalnej szlachcie. Po utworzeniu Wolnego Miasta Gdańska gmina wiejska Juszkowo podlegała administracyjnie obwodowi w Straszynie i była częścią powiatu Gdańskie Wyżyny. W 1929 r. gmina powiększyła się o obszar dworski Borzęcin wyłączony z obwodu Żukczyn. Od 1937 r. podlegała obwodowi w Straszynie.

Lędowo (*Landau, Landaw*)

Wieś lokowana w r. 1372 przez Krzyżaków. Po wojnie trzynastoletniej Lędowo wydzierżawiane było jako część wiejskiego patrymonium gdańskiego. Po wielkich ulewach i powodziach niszczących wieś, w 1547 r. osadnicy holenderscy lokowali wieś na prawie emfiteutycznym (dzierżawa o szerokich uprawnieniach zbliżających ją do własności). W 1584 r. Lędowo otrzymało wilkierz. W 1869 r. we wsi znajdowała się karczma „Zum bunten Bock”, szkoła i dwór. Po reformie administracyjnej z 1887 r. Lędowo było gminą wiejską należącą do powiatu

Gdańskie Niziny. Urząd stanu cywilnego, siedziba obwodu, kościół ewangelicki i katolicki mieściły się w Wocławach.

Łęgowo (*Langenau*)

Osada w miejscu dzisiejszego Łęgowa rozwinęła się dzięki położeniu na szlaku bursztynowym. W 997 r. wieś prawdopodobnie odwiedził św. Wojciech i ochrzcił mieszkańców. W 1302 r. wojewoda gdański Piotr Święca oraz jego synowie Jan i Wawrzyniec darowali Łęgowo klasztorowi w Oliwie. W 1342 r. nadanie potwierdza wielki mistrz krzyżacki Ludolf Koenig. W okresie wojny trzynastoletniej (1454-1466) wieś była kilkakrotnie plądrowana i grabiona. W latach 1565 – 1611 Łęgowo należało do protestanta Jana Dulskiego. Dopiero po długim procesie za rządów opata Dawida Konarskiego w 1611 r. cystersi je odzyskują. W 1656 r., podczas „potopu”, król Jan Kazimierz przebywał wraz z armią w obozie pod Łęgowem. W r. 1678 r. przejeżdżał przez Łęgowo król Jan III Sobieski wraz z żoną Marysienką. W czerwcu 1807 r. przez Łęgowo przejeżdżał cesarz Napoleon. W połowie XIX w. Łęgowo obejmowało 3 571 mórg, a zamieszkiwało je 823 katolików i 234 ewangelików. Była to zatem bardzo duża wieś. Działały tu szkoły katolicka i protestancka. Po wojnie prawie wszyscy dotychczasowi mieszkańcy opuścili Łęgowo.

Malentyn (*Mallenczyn, Malenzin, Mallentin*)

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1339 r. Do 1454 r. folwark leśny Malentyn podlegał dworowi w Cieplewie, a w latach 1409-1415 w [Warczu](#). W 1483 r. Gdańsk wydzierżawił wieś wraz z Warczem gdańskiemu ławnikowi Jakobowi von Frechten.

W 1793 r. wieś obejmowała 800 [mórg](#), a zamieszkiwało ją 21 osób. W 1887 r. weszła w skład powiatu [Gdańskie](#) Wyżyny i podlegała obwodowi w [Żuławie](#). Kościół ewangelicki mieścił się w [Przywidzu](#), a od 1891 w [Mierzyszynie](#), natomiast katolicki w [Pręgowie](#). W 1905 r. wieś zamieszkiwało 5 mieszkańców, a w 1910 r. – 8.

Mokry Dwór (*Mudirstentz, Modirstantz, Muderstentz, Mudirstencz, Muterstrentz, Mutterstrentz i Nassenhuben*)

Pierwsza wzmianka o miejscowości *Mokri Dwor* pochodzi z XIII w. W dokumencie książęcym jest ona wymieniona obok 20 innych wsi Żuław Małych. W 1308 r. książę Władysław Łokietek nadał wsie Osice, Mokry Dwór, Suchy Dąb, Wiślina, Wocławy, Wróblewo, Trutnowy i Bystra synom Unisława z Lublewa, Janowi, podkomorzemu tczewskiemu, i Jakubowi, kasztelanowi tczewskiemu. W 1310 r. wieś została odkupiona od Jana i Jakuba przez zakon krzyżacki.

W 1425 r. wielki mistrz Paul von Russdorff nadał Mokry Dwór burmistrzowi Gdańska [Gerdowi von der Becke](#). Około 1550 r. ewangelicy wybudowali we wsi nowy kościół, istniał tu także zbor Braci Czeskich oraz ewangelików reformowanych. W późniejszym okresie wieś często zmieniała właścicieli. Pracował tu jako pastor przyrodnik Johann Reinhold Forster, urodził się jego syn podróżnik Georg Forster. W 1813 r. w okolicach wsi miały miejsce starcia wojsk francuskich stacjonujących w twierdzy Gdańsk z Rosjanami. W latach 1798-1827 działał tu browar i gorzelnia. W 1834 r. wieś nawiedziła powódź. W 1887 r. wieś jako gmina wiejska weszła w skład powiatu Gdańskie Niziny. Siedziba obwodu i urząd stanu cywilnego mieściły się w Wocławach.

Przejazdowo (*Quadendorff*)

Pierwsza udokumentowana informacja na temat wsi pochodzi z 1399 r. W 1446 r. Przejazdowo przeszło na około sto lat na własność klasztoru kartuzów w Kartuzach. Do Przejazdowa należały wybudowania Eichenkrug, Kleiner Krug, Odrzygość (Knüppelkrug) i Schleusenkrug. Wieś wchodziła w skład parafii ewangelickiej w Bogatce, a katolickiej we Wocławach. Po reformie administracyjnej z 1887 r. gminę wiejską Przejazdowo i obszar dworski włączono do powiatu Gdańskie Niziny. Siedziba obwodu i urząd stanu cywilnego mieściły się w Bogatce. Podczas walk o Gdańsk zimą 1945 r. we wsi doszło do starć wojsk niemieckich z Armią Czerwoną i Wojskiem Polskim.

Radunica (Hundertmark, Heinrichsdorf)

Najstarsza pisana wzmianka o przysiółku pochodzi z 8 maja 1585 r. W 1599 r. istniał tu młyn wodny. Po wojnie trzynastoletniej Radunica należała do Gdańska. Osada miała bardzo żyzne ziemie, na których żyło wielu zagrodników. W 1819 r. do gruntu kościelnego w Rokietnicy należało 17 morgów. W 1887 r., po reformie administracyjnej, wieś weszła w skład gminy wiejskiej w [Rokitnicy](#) powiatu [Gdańskie](#) Niziny i podlegała obwodowi w [Wocławach](#). Kościół ewangelicki znajdował się w Rokietnicy, a katolicki w Świętym Wojciechu. W 1905 r. osadę zamieszkiwały 92 osoby. W czasie wojny w pobliżu Radunicy znajdowały się baraki filii obozu koncentracyjnego Stutthof.

Rekcin (*Krukowitz, Regkczyn, Rexyno, Rekckczin, Rexaszin, Rekcin, Rekcino, Rekczyn, Retcin, Rexin, Recino, Reksyn*)

Rekcin był majątkiem rycerskim w kasztelanii gdańskiej. Lokacja wsi nastąpiła w 1338 r. W latach 1398 i 1411 wieś należała do Marquarta von Rixin i Hansa von Ryxin. W XVIII i XIX w.

następowały częste zmiany właścicieli wsi. W 1856 r. we wsi mieszkało 96 osób. Powierzchnia folwarku liczyła 1129,46 [morgów](#). W 1910 r. Rekcin zamieszkiwało już 158 osób. W 1887 r. wieś weszła w skład powiatu [Gdańskie Wyżyny](#) i podlegała obwodowi w [Żuławie](#). Parafia ewangelicka miała siedzibę w Juszkowie, a katolicka najpierw w Świętym Wojciechu, a później w Kłodawie. Po reformie administracyjnej z 1929 r. Rekcin włączono do gminy wiejskiej Żuławka, a 1937 r. gmina ta weszła w skład nowego obwodu Straszyn.

Rokitnica (*Heynrichsdorff, Müggenhahl*)

Lokacja wsi nastąpiła około 1363 r. Wieś podzielona była na trzy części: osadę właściwą i przylegające do niej wybudowania Hundertmark (Radunica), Hegewald i Großland. Po reformie administracyjnej z 1887 r. gmina Rokitnica została włączona do powiatu Gdańskie Niziny. Siedziba obwodu i urząd stanu cywilnego mieściły się w Wocławach. We wsi znajdował się kościół ewangelicki wraz z cmentarzem. Parafia katolicka miała siedzibę w Świętym Wojciechu. We wsi działał Rokitnicki Związek Wałowy mający w pieczy stan obwałowań rzek i kanałów oraz urządzeń melioracyjnych z terenu gminy. Funkcjonujące we wsi wiatraki odwadniające spełniały także rolę młynów zbożowych. W Rokitnicy istniała kuźnia, szkoła, zajazd i karczma. Miejscowi gospodarze założyli spółdzielnię rolniczą. Do 1945 r. we wsi stał kościół z 1603 r. Obecny kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski powstał z rozbudowanej dawnej kaplicy cmentarnej.

Roszkowo (*Rostow, Rostaw, Rostau*)

Wieś była majątkiem rycerskim przejętym przez Krzyżaków na początku XIV w., zobowiązanym do wystawienia dwóch zbrojnych. W 1454 r. na mocy przywileju króla Kazimierza Jagiellończyka osada stała się własnością Gdańska, wydzierżawianą okolicznej szlachcie. Mieszkańcy wsi świadczyli obowiązki pańszczyźniane na rzecz dworu w [Warczu](#). Roszkowo należało do parafii w [Pruszczu](#). W 1675 r. istniała tu szkoła z własnym nauczycielem. W 1793 r. we wsi mieszkało 103 mieszkańców. W 1869 r. Roszkowo obejmowało obszar 1157,60 morgów, liczyło 200 mieszkańców. Należała do niego karczma Schmandkrug (Schmandtkrug). Od 1887 r. wchodziło w skład powiatu wiejskiego Gdańskie Niziny.

Rotmanka (*Kemnade, Osiek, Rotmanki, Rottmannsdorff, Rotmanko*)

Nazwa wsi po raz pierwszy pojawia się w 1236 r. w dokumencie Świętopelka II. Wieś należała do parafii w Świętym Wojciechu. Po 1454 r. Rotmanka należała do Gdańska, a od połowy XVII w. do patrycjuszowskiego rodu Ferberów. Jeszcze w XIX w. rozróżniano dwie osady: Kemnade i

Rottmannsdorf. Dzisiejsza osada powstała prawdopodobnie z ich połączenia. W 1867 roku Rotmankę zamieszkiwało 119 osób, a w 1885 r. ponad 200 osób. We wsi działała szkoła do której uczęszczały zarówno dzieci katolików, jaki ewangelików. Od 1885 r. wieś należała do powiatu Gdańskie Wyżyny.

Rusocin (*Russotschin*)

Początkowo własność rycerska. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1296 r. Na początku XIV w. jego właścicielem był chorąży gdańskim Woysław z Rusocina. W 1381 r. Jan z Rusocina założył klasztor kartuzów na terenie dzisiejszych Kartuz. Do XIX w. Rusocin należał do Thiedemannów. W latach 1818-1824 dwór w Rusocinie był siedzibą władz nowoutworzonego powiatu gdańskiego. We wsi znajdowała się cegielnia i dwa młyny. Zabytkowy zespół dworsko-folwarczny od 1996 do połowy 2012 r. stanowił własność gminy Pruszcz Gdański. W 2012 r. został zakupiony przez właściciela firmy Amber Gold. Nabywca został zobowiązany do wykonania remontu obiektu do 2013 r., z czego się nie wywiązał – zabytkowy zespół jest w bardzo złym stanie.

Straszyn (*Straschin, Straszino, Straszëno*)

Badania archeologiczne dowiodły, że osada istniała tu od schyłku epoki brązu do wczesnego średniowiecza. Odkryto m.in. jamy gospodarcze i paleniska z czasów funkcjonowania szlaku bursztynowego. Natomiast pierwsza wzmianka źródłowa o wsi pochodzi z 1321 r., w związku z nadaniem Straszyna i Świńcza Stanisławowi Skłodowiczowi przez pruskiego mistrza krajowego Friedricha von Wildenberga. Właściciele dóbr mieli obowiązek rycerskiej służby konnej oraz pomocy przy pracach fortyfikacyjnych. Od pierwszej połowy XVII wieku właścicielem Straszyna był ród Iwanickich z Litwy. Na majątek straszynski składały się wówczas m.in.: karczma, jedna z pierwszych w Europie papierni napędzanych siłą wody (1574 r.), dwa młyny, kuźnia i garbarnia. Odbywały się tu jarmarki bydła i trzody, rozwijało rzemiosło. Ze Straszynem związane były przysiółki Prędzieszyn i Kuźnice. W 1886 r. otworzono, biegnącą przez Straszyn, linię kolejową Pruszcz Gdański – Kartuzy. Na przełomie XIX i XX wieku oraz w okresie międzywojennym funkcjonowała tu restauracja oraz hotel. W 1910 r. uruchomiono na Raduni elektrownię wodną ze zbiornikiem retencyjnym.

Świńcz (*Swintz, Schwintsch, Schwintz, Schwint, Swintcz*)

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1321 r. Była to wówczas wieś rycerska. Po wojnie trzynastoletniej Świńcz wszedł w skład patrymonium gdańskiego i był dzierżawiony okolicznej

szlachcie. Po reformie administracyjnej z 1887 r. obszar dworski Świńcz stał się częścią powiatu ziemskiego Gdańskie Wyżyny. Zespół dworsko-folwarczny w Świńcu, stanowiący własność prywatną, jest obecnie w bardzo złym stanie.

Weselno (*Böttchergasse, Hochzeit*)

Wieś powstała w 1402 r. w pobliżu Wiśliny. W 1643 r. dzierżawcą Weselna, Wiśliny i Mokrego Dworu był rajca gdański Gerhard von Prönen. W okresie międzywojennym na terenie osady znajdował się majątek ziemski, po wojnie przekształcony w PGR. We wsi mieszkali także rybacy, funkcjonował wiatrak, który rozebrano w latach 50. Wieś słynęła z zajazdu Petersa, który po wojnie został przekształcony w kaplicę. Weselno jest obecnie *de facto* częścią Wiśliny.

Wiślina (*Vyslina, Wislënô, Hochzeit*)

Wiślina została założona prawdopodobnie w II połowie **XII** w. W 1308 r. wieś została nadana przez Władysława Łokietka synom podkomorzego gdańskiego Unisława – kasztelanowi tczewskiemu Jakubowi i podkomorzemu tczewskiemu Janowi. W 1310 r. wieś została odkupiona od Jana i Jakuba przez zakon krzyżacki. W 1425 r. wielki mistrz zakonu Paul von Russdorff nadał Wiślinę burmistrzowi Gdańska Gerardowi von der Becke. W dokumencie aktu nadania jest wzmianka o istnieniu we wsi plebanii. Po 1454 r., dzięki przywilejowi Kazimierza Jagiellończyka, Wiślina staje się własnością Gdańska i przechodzi pod administrację **szpitala św. Elżbiety** w Gdańsku. W późniejszym okresie wieś często zmieniała właścicieli, byli to m.in. patrycjusze gdańscy Werdenowie i von Conradi. W 1708 r. w miejscu gdzie obecnie znajduje się szkoła w Wiślinie, przebywał król **Stanisław Leszczyński**, a w 1710 r. **August II Mocny**. Na przełomie XVII i XVIII w. Wiślina stanowiła jeden z ośrodków osadnictwa menonickiego na Żuławach. Do dziś zachowała się we wsi dzwonnica cmentarza menonickiego.

Wiślinka (*Weßlinken, Wisselynke, Wisselinke, Wysselinke, Wisselineke, Wiślinke, Weslynken*)

Najstarsze przekazy źródłowe dotyczące wsi pochodzą z przełomu XIV i XV w.. W 1540 r. wieś została całkowicie zalana w wyniku przerwania wałów Wisły pod Kiezmarkiem. Dzieła zniszczenia dopełniła powódź z 1543 r. Po tych kataklizmach wieś całkowicie się wyludniła. W II połowie XVI w. doszło do ponownego zasiedlenia wsi – w 1550 r. magistrat gdański nadał 36 włók i 4 włóki wolne mieszczanom gdańskim. W r. 1601 Wiślinka otrzymała wilkierz. We wsi istniała karczma pełniąca także rolę strażnicy wałowej. Po reformie administracyjnej z 1887 r. gmina wiejska Wiślinka stała się częścią powiatu Gdańskie Niziny. Siedziba obwodu, urząd stanu cywilnego i kościół ewangelicki mieściły się w Bogatce, a siedziba parafii katolickiej – w

Gdańsku. W okresie międzywojennym Wiślinka była wsią uprzemysłowioną – działała tu stocznia budująca jachty, łodzie motorowe i statki rzeczne oraz cegielnia. Funkcjonował także zajazd z przystankiem autobusowym. Do Sobieszewa kursował wówczas prom z Wiślinki.

3.2. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

3.2.1. WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO⁹

Rejestr zabytków	Data wpisu do rejestru	Uwagi	Obiekt	Ulica	Nr	Miejscowość
800	1973-12-21	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 688	dom		30 (d.23)	Bogatka
791	1973-10-27	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 674	dom ¹⁰		1	Dziewięć Włók
1517	1995-02-15	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1120	zespół folwarku z parkiem (droga gospodarcza; dom mieszkalny podworski, spichlerz, ceglane słupki bramne, kamienny budynek gospodarczy, stajnia, obora z magazynem zbożowym, park)	Derdowskiego		Goszyn
281	1962-02-23	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 200	kościół parafialny pw. św. Mikołaja	Tczewska		Łęgowo
784	1973-10-27	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 666 - dwór	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór, park, folwark: spichlerz, stajnia, studnia, chlewnia, obora, stajnia wjazdowa z wozownią)			Rusocin
784	1996-09-16	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1149 - folwark, park	***			Rusocin
792	1973-10-27	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 675	brama cmentarna-dzwonnica cmentarza menonickiego	Gdańska		Wiślinka

⁹ Na podstawie listy opublikowanej na portalu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku (<http://www.ochronazabytkow.gda.pl/>).

¹⁰ Budynek nie istnieje, *vide* przypis 6.

794	1973-10-27	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 677	dom	Stoneczna	27 (d. 33, 34)	Wiślina
313	1962-09-06	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 225 kościół pw. Krzyża Św.	zespół dworsko-parkowy z kościołem pw. Podwyższenia Krzyża Św. i cmentarzem	Lipowa		Żuława
313	1997-09-28	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1167 -zespół dworsko-parkowy z cmentarzem	***	Lipowa		Żuława

3.2.2. ZABYTKI NIERUCHOME WŁĄCZONE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Gminna ewidencja zabytków gminy Pruszcz Gdański zawiera karty adresowe, które posiadają następujące informacje o obiekcie:

- 1) Nazwa
- 2) Czas powstania
- 3) Dane adresowe
- 4) Przynależność administracyjna
- 5) Forma ochrony
- 6) Fotografie

LISTA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI WŁĄCZONYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	Obiekt	Czas powstania	Miejscowość	Ulica	Nr
1	Park dworski w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Arciszewo	Admiralska	
2	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Arciszewo	Admiralska	7/9
3	Budynek mieszkalny - rządcówka w zespole dworsko-parkowym	IV ćw. XIX w.	Arciszewo	Admiralska	10
4	Budynek mieszkalny	IV ćw. XIX w./d. adres Arciszewo 24	Arciszewo	Bajkowa	21
5	Zespół dworsko-parkowy wraz z terenem pofolwarcznym w granicach historycznego założenia	XIX - XX w.	Będzieszyn		
6	Park dworski	XIX - XX w.	Będzieszyn	dz. 354/20, obr. Juszkowo	
7	Ruina kościoła	XIV w.	Bogatka		
8	Cmentarz ewangelicki	XVIII - XIX w.	Bogatka	dz.38	
9	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bogatka		14
10	Obora	XIX w.	Bogatka		30

11	Budynek mieszkalny	1819	Bogatka		30
12	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Borkowo	Kasztanowa	36
13	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bystra	Polna	4
14	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Bystra Wieś	Jesionowa	3
15	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Bystra Wieś	Jesionowa	17
16	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Bystra Wieś	Jesionowa	21
17	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Bystra Wieś	Jesionowa	21
18	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Bystra Wieś	Jesionowa	21
19	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Cieplewo	Długa	37
20	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Cieplewo	Długa	50
21	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Cieplewo	Długa	55
22	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Cieplewo	Długa	62
23	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Cieplewo	Długa	72
24	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Cieplewo	Długa	76
25	Młyn	I ćw. XX w.	Cieplewo	Młynarska	3
26	Budynek mieszkalny	1827/Budynek w ruinie	Dziewięć Włók		3 (d.1)
27	Spichlerz	II poł. XIX w.	Dziewięć Włók		7 (d.3)
28	Obora	k. XIX w.	Dziewięć Włók		7 (d.3)
29	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Dziewięć Włók		7 (d.3)
30	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Dziewięć Włók		21 (d.5)
31	Obora	XIX/XX w.	Dziewięć Włók		21 (d.5)
32	Zespół folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
33	Dom mieszkalny podworski (rządówka) w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
34	Spichlerz w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
35	Stajnia w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
36	Obora, ob. magazyn, w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
37	Magazyn zbożowy w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
38	Ceglane słupki bramne w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
39	Kamienny Budynek gospodarczy w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w./Budynek w złym stanie zachowania	Goszyn	Derdowskiego	
40	Park w zespole w zespole folwarku z parkiem	k. XIX w.	Goszyn	Derdowskiego	
41	Ceglane słupki bramne i fragmenty ogrodzenia w zespole folwarku z parkiem	XIX/XX w.	Goszyn	Derdowskiego	
42	d. cmentarz ewangelicki	XIX w./dz. 44	Jagatowo	Górna	
43	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Jagatowo	Górna	9
44	Budynek mieszkalny	1882	Jagatowo	Górna	10
45	Budynek mieszkalny	XIX w.	Jagatowo	Kolonia	19
46	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Jagatowo	Żurawia	32
47	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Jagatowo	Żurawia	34
48	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Juszkowo	Kasztanowa	4
49	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Juszkowo	Raduńska	25
50	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Juszkowo	Raduńska	28
51	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Juszkowo	Raduńska	31
52	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Juszkowo	Raduńska	32
53	Budynek mieszkalny	XIX w.	Juszkowo	Raduńska	34

54	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Juszkowo	Raduńska	59
55	Budynek mieszkalny	1866/d. nr 69	Juszkowo	Raduńska	61
56	Kaplica cmentarna	I poł. XIX w.	Juszkowo	Raduńska/ Kasztanowa	
57	Brama	1910	Krępiec		3
58	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Krępiec		3
59	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Krępiec		4
60	Budynek mieszkalny	1931	Krępiec		5
61	Budynek gospodarczy	1931	Krępiec		5
62	Budynek mieszkalny/gospodarczy	1819	Krępiec		7
63	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Krępiec		8
64	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Krępiec		8
65	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Krępiec		9
66	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Krępiec		10
67	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Łędowo	Dębowa	6
68	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Łędowo	Dębowa	10
69	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	1
70	Budynek mieszkalny	1810	Łędowo	Nad Mołtawą	2
71	Budynek mieszkalny/gospodarczy	poł. XIX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	5 (d.7)
72	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	24
73	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	26
74	Budynek mieszkalny	poł. XIX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	26
75	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łędowo	Nad Mołtawą	40 (d.38)
76	"Modrzewiowy Dwór", d. szkoła	XVIII/XIX w.	Łędowo	Szkolna	5
77	Budynek mieszkalny	poł. XIX w.	Łędowo-Kolonia	Jesionowa	7
78	Budynek mieszkalny/gospodarczy	1858	Łędowo-Kolonia	Jesionowa	19
79	Cmentarz katolicki	XIX/XX w./dz. 499	Łędowo	Cmentarna	
80	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łędowo	Długa	11
81	Budynek mieszkalny	1903	Łędowo	Długa	12
82	Plebania (d. szpital parafialny)	połowa XVIII w.	Łędowo	Kościelna	2
83	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łędowo	Spacerowa	7
84	Brama	XIX/XX w.	Łędowo	Spacerowa	7
85	Budynek mieszkalny	lata 20/30. XX w./błędny nr budynku w wykazie - 11	Łędowo	Spacerowa	13
86	Budynek mieszkalny - biblioteka	II poł. XIX w.	Łędowo	Szkolna	1
87	Cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna; XIX w.	Łędowo	Tczewska	
88	Mur z bramą boczną	XVIII w.	Łędowo	Tczewska	
89	Brama główna	XIX/XX w.	Łędowo	Tczewska	
90	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja	XIV w.; 1748; 1862 - wieża	Łędowo	Tczewska	
91	Spichlerz	XIX/XX w.	Łędowo	Tczewska	6
92	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Łędowo	Tczewska	8
93	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Łędowo	Tczewska	14
94	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Łędowo	Tczewska	20
95	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łędowo	Tczewska	23
96	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Łędowo	Tczewska	25

97	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Łęgowo	Tczewska	27
98	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Łęgowo	Tczewska	28
99	Budynek gospodarczy	II poł. XIX w.	Łęgowo	Tczewska	36
100	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łęgowo	Tczewska	38
101	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Łęgowo	Tczewska	40
102	Budynek gospodarczy	1904	Łęgowo	Tczewska	45
103	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Łęgowo	Tczewska	48
104	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Łęgowo	Tczewska	58
105	Budynek mieszkalny	1903	Łęgowo	Tczewska	62
106	Gajówka	1885	Malentyn		
107	Budynek gospodarczy w zespole gajówki	1885	Malentyn		
108	Stodoła w zespole gajówki	1885	Malentyn		
109	Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Malentyn		
110	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Mokry Dwór		2
111	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Mokry Dwór		3
112	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Mokry Dwór		3
113	Budynek gospodarczy 2	XIX/XX w.	Mokry Dwór		3
114	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Mokry Dwór		7
115	Budynek gospodarczy	k. XIX w.	Mokry Dwór		7
116	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Mokry Dwór		8
117	Budynek gospodarczy	k. XIX w.	Mokry Dwór		8
118	Budynek gospodarczy 2	XIX/XX w.	Mokry Dwór		8
119	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Mokry Dwór		12 (d.10)
120	Budynek gospodarczy	k. XIX w.	Mokry Dwór		12 (d.10)
121	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Mokry Dwór		14
122	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Mokry Dwór		15
123	Budynek mieszkalny/gospodarczy	1944	Mokry Dwór		16
124	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Mokry Dwór		29
125	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Przejazdowo	Jesionowa	1
126	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Przejazdowo	Jesionowa	6
127	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Przejazdowo	Jesionowa	14
128	Budynek gospodarczy	XIX w.	Przejazdowo	Jesionowa	14
129	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Przejazdowo	Jesionowa	20
130	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Przejazdowo	Kasztanowa	23 (d.7)
131	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Radunica	Podmiejska	90
132	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Radunica	Podmiejska	90
133	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Radunica	Raduńska	8
134	Budynek mieszkalny/gospodarczy	XIX/XX w.	Radunica	Raduńska	14 (d. 5)
135	Park	XIX w.	Rekcin		
136	Budynek mieszkalny	1869	Rokitnica	Bałtycka	21
137	Budynek mieszkalny	poł. XIX w.	Rokitnica	Bałtycka	32
138	Budynek mieszkalny/gospodarczy	1939	Rokitnica	Kanałowa	2
139	Budynek mieszkalny	pocz. XX w./popękane ściany budynku	Rokitnica	Kanałowa	4
140	Budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Rokitnica	Kanałowa	4
141	Budynek mieszkalny	poł. XIX w.	Rokitnica	Ogrodowa	7
142	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Rokitnica	Ogrodowa	11
143	Szkoła	I ćw. XX w.	Rokitnica	Szkolna	2
144	d. cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	Rokitnica	Szkolna/Bałtycka	
145	Budynek mieszkalny	1782	Roszkowo	Lipowa	6

146	Budynek gospodarczy	XIX w.	Roszkowo	Lipowa	6
147	Budynek mieszkalny	XIX w.	Roszkowo	Lipowa	9
148	Budynek gospodarczy	XIX w.	Roszkowo	Lipowa	9
149	Stacja trafo	pocz. XX w.	Roszkowo	Warszawska	6
150	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Roszkowo	Warszawska	6
151	brama	XIX/XX w.	Roszkowo	Warszawska	6
152	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Roszkowo	Warszawska	14
153	Brama	XIX/XX w.	Roszkowo	Warszawska	14
154	Budynek mieszkalny	lata 20/30. XX w.	Rotmanka	Leśna	6
155	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Rotmanka	Leśna	19
156	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Rotmanka	Leśna	32
157	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Rotmanka	Leśna	34
158	Budynek mieszkalny folwarku - dwojak	XIX/XX w.	Rusocin	Gdańska	5
159	Budynek mieszkalny folwarku - dwojak	XIX/XX w.	Rusocin	Gdańska	7
160	Budynek mieszkalny folwarku - dwojak	XIX/XX w.	Rusocin	Gdańska	18
161	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem	XVIII - p. XX w.	Rusocin	Rataja	5
162	Dwór w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	1800	Rusocin	Rataja	5
163	Park w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	XIX w.	Rusocin	Rataja	5
164	Transformator w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	I ćw. XX w.	Rusocin	Rataja	5
165	Spichlerz w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	1910	Rusocin	Rataja	5
166	Stajnia w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	XIX/XX w.	Rusocin	Rataja	5
167	Stajnia wjazdowa z wozownią w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem	XIX w.	Rusocin	Rataja	5
168	Chlewnia w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	XIX/XX w.	Rusocin	Rataja	5
169	Obora w zespole dworsko- parkowym z folwarkiem	XIX/XX w.	Rusocin	Rataja	5
170	Mur z bramami w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Rusocin	Rataja	5
171	Gołębnik w zespole dworsko- folwarcznym	IV ćw. XIX w.	Rusocin	Rataja	5
172	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Straszyn	Dworcowa	6
173	Dworzec kolejowy	1912	Straszyn	Dworcowa	6a
174	Ruiny grobowca rodziny Kitzkatz	poł. XIX w.	Straszyn	Młyńska	
175	d. cmentarz ewangelicki przy kościółce parafialny pw. św. Jacka	XIX w.	Straszyn	Poprzeczna	
176	Siłownia Kuźnice	1934	Straszyn	Raduńska	
177	Siłownia Kuźnice - transformator	1934	Straszyn	Raduńska	
178	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Straszyn	Raduńska	11
179	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Straszyn	Raduńska	13
180	Młyn	1903	Straszyn	Spacerowa	1
181	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Straszyn	Spacerowa	5

182	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Straszyn	Spacerowa	24
183	Elektrownia Prędzieszyn - kaskada	1937	Straszyn	Spacerowa	27
184	Siłownia Prędzieszyn	1937	Straszyn	Spacerowa	27
185	Młyn	XIX/XX w.	Straszyn	Starogardzka	79
186	Sala balowa i piwnice dworu	1860	Świńcz		7
187	Brama	II poł. XIX w.	Świńcz		7
188	Mur wewnętrzny	II poł. XIX w.	Świńcz		7
189	Mur	II poł. XIX w.	Świńcz		7
190	Pawilon - gołębnik	II poł. XIX w.	Świńcz		7
191	Pawilon 2 - gospodarczy	II poł. XIX w.	Świńcz		7
192	Park	XIX w.	Świńcz		7
193	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Świńcz		7
194	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Weselno (Wiślina)	Gdańska	19
195	Spichlerz	I ćw. XX w.	Weselno (Wiślina)	Gdańska	19
196	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Weselno (Wiślina)	Gdańska	39
197	Brama cmentarna-dzwonnica cmentarza menonickiego	1792	Wiślina	Gdańska	
198	Cmentarz	XVIII w.	Wiślina	Gdańska	
199	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślina	Gdańska	6
200	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Wiślina	Gdańska	7
201	Budynek mieszkalny	1894	Wiślina	Gdańska	9 (d.8)
202	Budynek mieszkalny (d. Weselno 12)	k. XIX w.	Wiślina	Gdańska	12
203	Budynek mieszkalny	poł. XIX w.	Wiślina	Gdańska	45
204	Budynek gospodarczy	poł. XIX w.	Wiślina	Gdańska	45
205	Budynek gospodarczy 2	poł. XIX w.	Wiślina	Gdańska	45
206	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Wiślina	Słoneczna	9 (d.21)
207	Budynek mieszkalny	lata 30. XX w.	Wiślina	Słoneczna	15
208	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślina	Słoneczna	16
209	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Wiślina	Słoneczna	17 (d.29)
210	Budynek mieszkalny	1830	Wiślina	Słoneczna	27
211	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	Wiślina	Słoneczna	43 (d.2)
212	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślina	Słoneczna	45
213	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Wiślina	Kanałowa	2
214	Budynek mieszkalno-gospodarczy	XIX/XX w.	Wiślina	Krótka	9
215	Budynek gospodarczy/mieszkalny	1890/przebudowany	Wiślina	Ku pompie	4
216	Piwnica-ziemianka	XIX/XX w.	Wiślina	Piaskowa	4
217	Spichlerz	XIX/XX w.	Wiślina	Piaskowa	4
218	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	Wiślina	Pocztowa	3
219	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	Wiślina	Szkolna	5
220	Szkoła	1910	Wiślina	Szkolna	10
221	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślina	Szkolna	47
222	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wiślina	Szkolna	47
223	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wiślina	Szkolna	56
224	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślina	Szkolna	56
225	Budynek mieszkalno-gospodarczy	XIX/XX w.	Wiślina	Szkolna	58
226	Budynek mieszkalny	I. 70/80. XIX w.	Wiślina	Wałowa	8
227	słupki z przedproży	I. 70/80. XIX w.	Wiślina	Wałowa	8

228	Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem oraz wsią folwarczną w granicach historycznego założenia	XIX - pocz. XX w.	Wojanowo		
229	Park w zespole dworsko-folwarcznym	XIX - pocz. XX w./cz. dz. 343/16	Wojanowo	Parkowa	
230	Brama wjazdowa	k. XIX w.	Wojanowo	Parkowa	
231	Obora (krów mlecznych) w zespole folwarcznym	pocz. XX w.	Wojanowo	Parkowa	
232	Obora (bukaciarnia) w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	Wojanowo	Parkowa	
233	Budynek trafostacji	pocz. XX w.	Wojanowo	Parkowa	
234	Budynek mieszkalny	1915	Żukczyn	Gdańska	21
235	Budynek mieszkalny	1880	Żukczyn	Gdańska	22 (d.26)
236	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Żukczyn	Gdańska	25
237	Budynek mieszkalny	1930	Żukczyn	Młyńska	1
238	Budynek gospodarczy	lata 20/30. XX w.	Żukczyn	Młyńska	1
239	d. młyn; ob. zajazd	II poł. XIX w.	Żukczyn	Młyńska	2
240	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	Żukczyn	Młyńska	5
241	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.; 1922	Żukczyn	Młyńska	7
242	Budynek gospodarczy	II poł. XIX w.	Żukczyn	Młyńska	7
243	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w zespole dworsko-parkowym z kościołem i cmentarzem	II poł. XVIII w.	Żuława	Lipowa	20
244	Cmentarz przy kościele pw. Podwyższenia Krzyża Św. w zespole dworsko-parkowym z kościołem i cmentarzem	XIX - XX w.	Żuława	Lipowa	20
245	Dwór w zespole dworsko-parkowym z kościołem pw. Podwyższenia Krzyża Św. i cmentarzem	I poł. XIX w.	Żuława	Lipowa	22
246	Park w zespole dworsko-parkowym z kościołem pw. Podwyższenia Krzyża Św. i cmentarzem	XVIII - XIX w.	Żuława	Lipowa	22
247	Brama w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Żuława	Lipowa	22
248	Budynek wagi w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Żuława	Lipowa	22

3.2.3. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Rozwój osadnictwa pradziejowego na terenie gminy Pruszcz Gdański związany był z dogodnymi warunkami środowiska przyrodniczego. Krawędź Pojezierza Kaszubskiego i Żuław Wiślanych oraz sąsiedztwo Wisły sprzyjało rozwojowi skupisk osadniczych związanych z przebiegającymi tędy szlakami handlowymi (np. ze szlakiem bursztynowym). Skupiska tego typu zostały odkryte

w rejonie Żukczyna, Juszkowa, Rusocina, Cieplewa i Łęgowa. Pochodzącą one przede wszystkim z wcześniejszej epoki żelaza i z okresu wpływów rzymskich.

Większość stanowisk archeologicznych na terenie gminy to tzw. obiekty płaskie (bez własnej formy krajobrazowej), jak np. osady i cmentarzyska. Do nielicznych stanowisk o własnej formie krajobrazowej należą kurhany w Żuławce.

Jednym z ciekawszych stanowisk archeologicznych są relikty osady w Straszynie, istniejącej od schyłku epoki brązu do wczesnego średniowiecza. Stanowisko to obejmuje teren o powierzchni około hektara. Archeolodzy odkopali tu gliniane i kamienne piece służące do wypalania wapna i ceramiki, groby skrzynkowe ze zdobionymi popielnicami oraz kilkaset fragmentów ceramiki i ozdób, m.in. kolczyków z paciorkami i szpil do włosów. Na terenie wykopalisk odkryto także jamy gospodarcze i paleniska z okresu wpływów rzymskich.

Na terenie wykopalisk w Juszkowie i Rusocinie archeolodzy odkryli kilka warstw zasiedlania. Przed osadami znajdowały się w tym miejscu obozowiska. Wśród znalezisk było wiele bryłek, okruchów i krążków bursztynu, kości zwierzęce, fragmenty ceramiki i narzędzi, czy węgiel drzewny. Przedstawiciele kultury łużyckiej (ok. XIV/XIII w. p.n.e. - ok. IV-V w. p.n.e.) i pomorskiej (VII-III w. p.n.e.) zamieszkiwali domy o konstrukcji sumikowo-łątkowej (podobnie jak w Biskupinie). Zajmowali się hodowlą świń, bydła, kóz, koni, owiec i kur. W jadłospisie ówczesnych mieszkańców znajdowało się dużo jesiotrów, łowionych w Wiśle i Zatoce Gdańskiej. Wśród znalezisk interesujące są, odkryte w miejscu obrzędowym, kamienie winne z okresu kultury wielbarskiej (I-V w. n.e.). Kamień winny powstaje jako produkt uboczny w procesie fermentacji winogron lub innych owoców. Występuje on w postaci niewielkich kryształków kwaśnego winianu potasu. Obecność kamieni winnych oznacza, że ówczesni mieszkańcy tych osad znali proces fermentacji alkoholowej.

W Juszkowie odsłonięta została osada z wczesnej epoki żelaza (ok. 500 r. p.n.e.). Na sąsiednim wzniesieniu odkryto pięć grobów ciałopalnych i szkieletowych z późniejszego okresu wpływów rzymskich (I-IV wiek n.e.). Groby te ułożone były symetrycznie. Przy szczątkach znajdowały się ozdoby, przęśliki z warsztatów tkackich, a także klamry i zapinki z brązu.

W Cieplewie odkryto osadę z wczesnej epoki żelaza. Znajdowało się tu m.in. dobrze zachowane palenisko o średnicy około 1,5 m i miąższości do 45 cm, w którym znaleziono liczne fragmenty ceramiki z wczesnej epoki żelaza oraz polepę. W pozostałych obiektach natrafiono głównie na ceramikę oraz niewielką ilość kości zwierzęcych. Brak było przedmiotów metalowych, co jest charakterystyczne dla osad z tego rejonu.

A. OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Istnieje konieczność uwzględniania zaleceń konserwatorskich w stosunku do terenów obejmujących stanowiska wymienione w Archeologicznym Zdjęciu Polski. Karty obszarów i stanowisk Archeologicznego Zdjęcia Polski są dostępne u Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku. Oznaczone są także na miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP).

Zabytki archeologiczne stanowią jedną z najciekawszych kategorii dziedzictwa kulturowego. W wielu przypadkach są jedynym źródłem informacji o rozwoju i charakterze osadnictwa na konkretnym terenie.

Zgodnie z **Kartą Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS** (Lozanna 1990): „Dziedzictwo archeologiczne stanowi tę część dziedzictwa materialnego, w stosunku do której podstawowych informacji dostarczają metody archeologiczne (...) Jest wrażliwym, nieodnawialnym bogactwem kulturowym. Użytkowanie każdego terenu powinno być kontrolowane i rozwijane tak, aby zminimalizować zniszczenie dziedzictwa archeologicznego. (...) Ochrona dziedzictwa archeologicznego powinna być integrowana na płaszczyźnie polityki planowania przestrzennego na poziomie międzynarodowym, narodowym, regionalnym i lokalnym. (...) Obowiązkiem każdego kraju jest zapewnienie odpowiednich środków finansowych dla jego ochrony. Zadaniem prawodawstwa jest zapewnienie ochrony dziedzictwu archeologicznemu stosownie do potrzeb, historii i tradycji każdego kraju i regionu, z uwzględnieniem ochrony stanowisk *in situ* oraz odpowiednich potrzeb badawczych. (...) Prawo winno zabraniać niszczenia, degradowania i zmieniania wszelkich archeologicznych stanowisk i zabytków, obiektów i obszarów archeologicznych wraz z ich otoczeniem bez zgody odpowiednich władz archeologicznych. (...) podstawowym instrumentem strategii ochrony dziedzictwa archeologicznego jest ogólne rozpoznanie zasobów archeologicznych. (...) Należy przyjąć podstawową zasadę, aby zbieranie informacji o dziedzictwie archeologicznym nie niszczyło świadectwa archeologicznego bardziej, niż jest to konieczne dla ochrony lub osiągnięcia celów naukowych. (...) Ogólnym celem opieki, konserwacji dziedzictwa archeologicznego i organizacji jego zarządzania powinna być ochrona zabytków, obszarów i stanowisk *in situ* wraz z długoterminową konserwacją i troską o wszystkie z tym związane rysunki, zapiski, zbiory itp. (...). Dziedzictwo archeologiczne jest wspólnym dziedzictwem całej ludzkości. Dlatego też współpraca międzynarodowa jest konieczna dla rozwoju i utrzymania standardów jego zachowania.

Ważna rola dziedzictwa archeologicznego została także podkreślona w zapisach „**Europejskiej konwencji o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego**” z La Valetta (1992), która uznała je za *źródło zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych*. Z zapisu tego wynika konieczność umiejętnego pogodzenia dwóch podstawowych celów działań ochronnych i opiekuńczych w odniesieniu do dziedzictwa archeologicznego: ochrony dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej oraz jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych.

Państwa – strony konwencji z La Valetta zobowiązują się do utworzenia systemu prawnego dla ochrony dziedzictwa archeologicznego, stosowania procedur upoważniających do przeprowadzenia oraz nadzoru wykopalisk i innych prac archeologicznych w taki sposób, aby zapobiec nielegalnym wykopaliskom oraz aby archeologiczne wykopaliska i poszukiwania były przeprowadzane w sposób naukowy i nieszkodliwy dla przedmiotów badania.

Państwa – strony konwencji zobowiązują się także do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego oraz do podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego oraz do zapewnienia publicznego finansowego wsparcia dla badań archeologicznych, a także do prowadzenia działalności edukacyjnej na temat dziedzictwa archeologicznego.

Ochrona zabytków archeologicznych jest w Polsce uregulowana przepisami **Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** oraz pakietem odpowiednich aktów wykonawczych (rozporządzeń Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), a także niektórymi przepisami **Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**. Ochronę dziedzictwa archeologicznego (znajdującą się w gestii właściwej administracji państwowej i w części samorządowej) zapewniają w szczególności przepisy **Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**. Zgodnie z nią ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania) zabytki archeologiczne, w tym pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska głosi m.in.:

Art. 101. Ochrona powierzchni ziemi polega na: 1) racjonalnym gospodarowaniu; 2) zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi:

(...) f) zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego;

B. OCHRONA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

1. Ustalenie w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” i Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego zapisów zapobiegających działaniom inwestycyjnym na terenie najcenniejszych stanowisk archeologicznych, o własnej formie krajobrazowej. Na terenie gminy Pruszcz Gdańskim stanowiskiem takim jest cmentarzysko kurhanowe w Żuławce (nr rej. 329/C 252/A z 13.12.1974). Na jego terenie obowiązuje zakaz realizacji zabudowy oraz elementów infrastruktury technicznej, zakaz prowadzenia gospodarki naruszającej strukturę gruntu. Badania archeologiczne powinny być ograniczone do działań nieinwazyjnych.
2. Powyższe ograniczenia dotyczą także innych stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:
  - Cieplewo – osada otwarta (wczesna epoka żelaza) nr rej. 239/C z 17.12.1971 r.
  - Juszkowo – osada produkcyjna (epoka brązu/wczesna epoka żelaza) 88/C z 07.01.1970 r.
  - Juszkowo – osada otwarta (okres wpływów rzymskich) nr rej. 136/C z 12.09.1970 r.
  - Juszkowo – osada otwarta (wczesna epoka żelaza) nr rej. 430/C z 11.12.1978 r.
  - Łęgowo – osada otwarta (neolit) nr rej. 333/C z 14.12.1974
  - Łęgowo – osada otwarta (wczesna epoka żelaza) nr rej. 425/C z 21.10.1978 r.
  - Straszyn – osada otwarta (okres wpływów rzymskich) nr rej. 237/C z 17.12.1971 r.
  - Straszyn – osada otwarta (okres wpływów rzymskich) nr rej. 238/C z 17.12.1971 r.
  - Straszyn – cmentarzysko płaskie (wczesna epoka żelaza) nr rej. 289/C z 06.12.1972 r.
  - Żukczyn – cmentarzysko płaskie (epoka żelaza) nr rej. 232/C z 15.12.1971 r.
  - Żukczyn – osada otwarta (wczesne średniowiecze) nr rej. 541/C z 05.12.1989 r.
  - Żukczyn – osada otwarta (wczesna epoka żelaza) nr rej. 542/C z 05.12.1989 r.
  - Żukczyn – osada otwarta (wczesna epoka żelaza) nr rej. 543/C z 05.12.1989 r.
3. Na pozostałych stanowiskach włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków zmiana dotychczasowego użytkowania wymaga przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych w/g zakresu i metod, które określi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
4. Istnieje konieczność inwentaryzacji i dokumentacji obszarów archeologicznych objętych strefami ochronnymi przed podjęciem tam prac ziemnych.
5. Organ budowlany powinien uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkie działania w obrębie stanowisk archeologicznych..
6. Należy zgłaszać przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkiem.

C. LISTA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WŁĄCZONYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp	Miejscowość	Nr stan.	Rodzaj stanowiska	Chronologia	nr obszaru/ stanowiska AZP
1	ARCISZEWO	1	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;186;
2	ARCISZEWO	2	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;190;
3	ARCISZEWO	3	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;179;
4	ARCISZEWO	4	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;180;
5	ARCISZEWO	5	OSADA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;57;
6	ARCISZEWO	6	PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE	14-43;58;
7	ARCISZEWO	7	OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;59;
8	ARCISZEWO	8	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;60;
9	ARCISZEWO	9	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;61;
10	ARCISZEWO	10	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;62;
11	ARCISZEWO	11	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;63;
12	BORKOWO	1	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ; OSADA?; OSADA; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES NOWOŻYTNY; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ; EPOKA NIEOKREŚLONA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;61
13	BORKOWO	2	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;85;
14	BORKOWO	3	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; ; OSADA	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ; OKRES NOWOŻYTNY	13-43;78;
15	BORKOWO	4	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;41;
16	BORKOWO	5	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;36;
17	BORKOWO	6	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;26;

18	BORKOWO	7	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA NIEOKREŚLONA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;25;
19	BORKOWO	8	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA;	MEZOLIT; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT?; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY; WCZESNA EPOKA ŻELAZA;	13-43;31;
20	BORKOWO	9	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;40;
21	BORKOWO	10	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;60;
22	BORKOWO	11	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA NIEOKREŚLONA;	13-43;53;
23	BORKOWO	12	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;52;
24	BORKOWO	13	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	13-43;43;
25	BORKOWO	14	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;21;
26	BORKOWO	16	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-43;209;
27	BORKOWO	17	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	
28	BYSTRA	1	ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA	13-45;10;
29	BYSTRA	2	OSADA; OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;11;
30	BYSTRA	3	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;24;
31	BYSTRA	4	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;25;
32	BYSTRA	5	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;26;
33	BYSTRA	6	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; OKRES LATEŃSKI / OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?	13-45;27;
34	BYSTRA	7	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;28;
35	BYSTRA	8	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;29;
36	BYSTRA	9	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;30;
37	BYSTRA	10	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;32;
38	BYSTRA	11	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;33;

39	BYSTRA	12	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;34;
40	BYSTRA	13	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;35;
41	BYSTRA	14	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-45;36;
42	BYSTRA	15	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;37;
43	BYSTRA	16	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; EPOKA NIEOKREŚLONA	13-45;38;
44	CIEPLEWO	1	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;52;
45	CIEPLEWO	2	OSADA?; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA KAMIENIA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;61;
46	CIEPLEWO	3	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-44;45;
47	CIEPLEWO	4	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; PUNKT OSADNICZY; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;34;
48	CIEPLEWO	5	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;33;
49	CIEPLEWO	6	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;44;
50	CIEPLEWO	7	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;48;
51	CIEPLEWO	8	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;49;
52	CIEPLEWO	9	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;56;
53	CIEPLEWO	10	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;54;
54	CIEPLEWO	11	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;40;
55	CIEPLEWO	12	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; OSADA?	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;63;
56	CIEPLEWO	13	PUNKT OSADNICZY; OSADA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;55;
57	CIEPLEWO	14	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;50;

58	CIEPLEWO	15	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;46;
59	CIEPLEWO	16	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PRADZIEJE;	14-44;41;
60	CIEPLEWO	17	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA; OSADA?; OSADA?; OSADA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-44;35;
61	CIEPLEWO	18	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA KAMIENIA	14-44;36;
62	CIEPLEWO	19	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;42;
63	CIEPLEWO	20	OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;37;
64	CIEPLEWO	21	OSADA; OSADA; OSADA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;53;
65	CIEPLEWO	22	OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; PRADZIEJE	14-44;57;
66	CIEPLEWO	23	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;62;
67	CIEPLEWO	24	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; HALLSTATT	14-44;58;
68	CIEPLEWO	25	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;59;
69	CIEPLEWO	26	OSADA?; PUNKT OSADNICZY; OSADA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; HALLSTATT D;	14-44;47;
70	CIEPLEWO	27	CMENTARZYSKO PŁASKIE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-44;120;
71	DZIEWIEĆ WŁÓK	1	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;20;
72	DZIEWIEĆ WŁÓK	2	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-45;21;
73	DZIEWIEĆ WŁÓK	3	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-45;22;
74	DZIEWIEĆ WŁÓK	4	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;23;
75	DZIEWIEĆ WŁÓK	5	OSADA	OKRES NOWOŻYTNY	12-44;20;
76	JAGATOWO	1	ZNALEZISKO LUŻNE; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;1;

77	JAGATOWO	2	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA NIEOKREŚLONA	14-43;183;
78	JAGATOWO	3	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	
79	JAGATOWO	4	OSADA; PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;2;
80	JAGATOWO	5	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;3;
81	JAGATOWO	6	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;4;
82	JAGATOWO	7	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;5;
83	JAGATOWO	8	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;6;
84	JAGATOWO	9	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;7;
85	JAGATOWO	10	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;8;
86	JAGATOWO	11	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	14-43;9;
87	JAGATOWO	12	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;10;
88	JAGATOWO	13	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;11;
89	JAGATOWO	14	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;12;
90	JAGATOWO	15	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;13;
91	JAGATOWO	16	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;14;
92	JAGATOWO	17	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;15;
93	JUSZKOWO	1	ŚLAD OSADNICTWA; CMENTARZYSKO; OSADA; CMENTARZYSKO; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	NEOLIT; HALLSTATT C; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-43;153;
94	JUSZKOWO	2	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;181;
95	JUSZKOWO	3	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA?; OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	EPOKA BRĄZU/WCZESNA EPOKA ŻELAZA; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; V OKRES EPOKI BRĄZU; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; HALLSTATT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;146;
96	JUSZKOWO	4	OSADA; OSADA; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	13-43;182;
97	JUSZKOWO	5	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; PUNKT OSADNICZY; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;15;

98	JUSZKOWO	6	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; CMENTARZYSKO; OSADA?; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT; OKRES PÓZNOLATEŃSKI; WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-43;159;
99	JUSZKOWO	7	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA NIEOKREŚLONA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; ŚREDNIOWIECZE	14-43;147;
100	JUSZKOWO	8	OSADA;	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE;	14-43;148;
101	JUSZKOWO	9	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;149;
102	JUSZKOWO	10	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; CMENTARZYSKO SZKIELETOWE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;150;
103	JUSZKOWO	11	ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;175
104	JUSZKOWO	12	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;151;
105	JUSZKOWO	13	OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;171;
106	JUSZKOWO	14	PUNKT OSADNICZY; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY;	13-43;162;
107	JUSZKOWO	15	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;184;
108	JUSZKOWO	16	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA NIEOKREŚLONA	13-43;183;
109	JUSZKOWO	17	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;174;
110	JUSZKOWO	18	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;173;
111	JUSZKOWO	19	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;19;
112	JUSZKOWO	20	OBOZOWISKO; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;148

113	JUSZKOWO	21	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	13-43;172;
114	JUSZKOWO	22	ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA?	WCZESNA EPOKA BRĄZU; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;160;
115	JUSZKOWO	23	OSADA; OSADA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
116	JUSZKOWO	24	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	14-43;188;
117	JUSZKOWO	25	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;189;
118	JUSZKOWO	26	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; NEOLIT	14-43;152;
119	JUSZKOWO	27	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; ŚREDNIOWIECZE	14-43;153;
120	JUSZKOWO	29	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA; OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI; PÓŻNY OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH B2/C1	14-43;5;
121	JUSZKOWO	31	OSADA;	PRADZIEJE;	14-43;154;
122	JUSZKOWO	35	PUNKT OSADNICZY;	ŚREDNIOWIECZE;	14-43;155;
123	JUSZKOWO	36	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA NIEOKREŚLONA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;156
124	JUSZKOWO	37	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA;	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE;	14-43;157;
125	JUSZKOWO	39	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	14-43;158
126	JUSZKOWO	40	ŚLAD OSADNICTWA; CMENTARZYSKO?; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA NIEOKREŚLONA	14-43;159;
127	JUSZKOWO	43	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;160;
128	JUSZKOWO	45	PUNKT OSADNICZY; OSADA	ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;161;
129	JUSZKOWO	46	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; EPOKA NIEOKREŚLONA	14-43;162;
130	JUSZKOWO	47	OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPLYWÓW RZYMSKICH; OKRES NOWOŻYTNY; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE; -; EPOKA NIEOKREŚLONA	14-43;163;

131	JUSZKOWO	48	OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLADY OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;164;
132	JUSZKOWO	49	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;165;
133	JUSZKOWO	50	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;166;
134	JUSZKOWO	51	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;167;
135	JUSZKOWO	52	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;168;
136	JUSZKOWO	53	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;169;
137	JUSZKOWO	54	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;170;
138	JUSZKOWO	55	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;171;
139	JUSZKOWO	56	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;172;
140	JUSZKOWO	57	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;173;
141	JUSZKOWO	58	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;174;
142	JUSZKOWO	59	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;175;
143	JUSZKOWO	60	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;176;
144	JUSZKOWO	61	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;177;
145	JUSZKOWO	62	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;178;
146	JUSZKOWO	63	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;179;
147	JUSZKOWO	64	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;180;
148	JUSZKOWO	65	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;181;
149	JUSZKOWO	66	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;182;
150	KRĘPIEC	1	ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	
151	KRĘPIEC	2	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;18;
152	KRĘPIEC	3	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;19;
153	LĘDOWO	1	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES NOWOŻYTNY; EPOKA NIEOKREŚLONA	13-45;1;
154	LĘDOWO	2	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;2;
155	LĘDOWO	3	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;3;
156	LĘDOWO	4	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;4;
157	LĘDOWO	5	ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA	13-45;5;
158	LĘDOWO	6	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;6;
159	LĘDOWO	7	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA BRĄZU; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;7;
160	LĘDOWO	8	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;8;

161	ŁĘGOWO	9	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA BRĄZU	13-45;9;
162	ŁĘGOWO	1	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-44;64;
163	ŁĘGOWO	2	OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; MŁODSZY OKRES PRZEDRZYMSKI	14-44;79;
164	ŁĘGOWO	3	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;65;
165	ŁĘGOWO	4	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;60;
166	ŁĘGOWO	5	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY;	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;96;
167	ŁĘGOWO	6	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;95;
168	ŁĘGOWO	7	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; PUNKT OSADNICZY;	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;88;
169	ŁĘGOWO	8	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;84;
170	ŁĘGOWO	9	OSADA?; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;83;
171	ŁĘGOWO	10	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA;	EPOKA KAMIENIA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;82;
172	ŁĘGOWO	11	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;73;
173	ŁĘGOWO	12	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;81;
174	ŁĘGOWO	13	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;87;
175	ŁĘGOWO	14	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;94;
176	ŁĘGOWO	15	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;105;
177	ŁĘGOWO	16	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;101;
178	ŁĘGOWO	17	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; OKRES NOWOŻYTNY	14-44;118;
179	ŁĘGOWO	18	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;72;
180	ŁĘGOWO	19	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;80;
181	ŁĘGOWO	20	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?; PÓŻNE	14-44;97;

				ŚREDNIOWIECZE	
182	ŁĘGOWO	21	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;21;
183	ŁĘGOWO	22	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-44;85;
184	ŁĘGOWO	23	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;86;
185	ŁĘGOWO	24	OSADA?; PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PRADZIEJE	14-44;71;
186	ŁĘGOWO	25	OSADA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;66;
187	ŁĘGOWO	26	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA; PUNKT OSADNICZY;	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/ŚREDNIOWIEC ZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;70;
188	ŁĘGOWO	27	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-44;75;
189	ŁĘGOWO	28	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA;	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;92;
190	ŁĘGOWO	29	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;91;
191	ŁĘGOWO	30	OSADA	EPOKA NIEOKREŚLONA	14-44;106;
192	ŁĘGOWO	31	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;102;
193	ŁĘGOWO	32	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;100;
194	ŁĘGOWO	33	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;117;
195	ŁĘGOWO	34	OSADA?	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;116;
196	ŁĘGOWO	35	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;115;
197	ŁĘGOWO	36	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;114;
198	ŁĘGOWO	37	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; OSADA?	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-44;109;
199	ŁĘGOWO	38	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;103;
200	ŁĘGOWO	39	PUNKT OSADNICZY; OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PRADZIEJE	14-44;104;
201	ŁĘGOWO	40	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;99;
202	ŁĘGOWO	41	OSADA; OSADA?	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;107;
203	ŁĘGOWO	42	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;113;
204	ŁĘGOWO	43	OSADA	HALLSTATT C?	14-44;112;
205	ŁĘGOWO	44	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;111;
206	ŁĘGOWO	45	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;110;

207	ŁĘGOWO	46	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;67;
208	ŁĘGOWO	47	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;68;
209	ŁĘGOWO	48	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-44;77;
210	ŁĘGOWO	49	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;76;
211	ŁĘGOWO	50	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;89;
212	ŁĘGOWO	51	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;98;
213	ŁĘGOWO	52	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;93;
214	ŁĘGOWO	53	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA;	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;121;
215	ŁĘGOWO	54	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	14-44;112;
216	ŁĘGOWO	55	CMENTARZYSKO	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B2-B2/C1	14-44;133;
217	MOKRY DWÓR	1	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA BRĄZU	13-44;55;
218	MOKRY DWÓR	2	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;12;
219	MOKRY DWÓR	3	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;14;
220	PRZEJAZDOWO	1	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;76;
221	PRZEJAZDOWO	2	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	12-44;77;
222	PRZEJAZDOWO	3	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;78;
223	PRZEJAZDOWO	4	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;79;
224	PRZEJAZDOWO	5	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;80;
225	PRZEJAZDOWO	6	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	12-44;83;
226	RADUNICA	1	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-44;33;
227	REKCIŃ	1	CMENTARZYSKO?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;187;
228	REKCIŃ	2	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;64;
229	REKCIŃ	3	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	14-43;65;
230	REKCIŃ	4	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;66;
231	REKCIŃ	5	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;67;
232	REKCIŃ	6	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;72;
233	REKCIŃ	7	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;69;
234	REKCIŃ	8	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;70;
235	REKCIŃ	9	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;71;
236	REKCIŃ	10	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;72;
237	ROKITNICA	1	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT	13-44;19;
238	ROKITNICA	2	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-44;23;
239	ROKITNICA	3	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-44;24;
240	ROKITNICA	4	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-44;25;
241	ROKITNICA	5	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT	13-44;26;
242	ROKITNICA	6	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT	13-44;27;
243	ROKITNICA	7	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-44;28;

244	ROTMANKA	1	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	NEOLIT?; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; HALLSTATT C	13-43;140;
245	ROTMANKA	2	ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;131;
246	ROTMANKA	3	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH; CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D; WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI	13-43;196;
247	ROTMANKA	4	OSADA?	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;197;
248	ROTMANKA	5	PRACOWNIA KRZEMIENARSKA	EPOKA KAMIENIA	13-43;198;
249	ROTMANKA	6	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	
250	ROTMANKA	7	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;;
251	ROTMANKA	8	STANOWISKO NIEOKREŚLONE; STANOWISKO NIEOKREŚLONE	PRADZIEJE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	
252	ROSZKOWO	1	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;7;
253	ROSZKOWO	2	PUNKT OSADNICZY;	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	14-44;12;
254	ROSZKOWO	3	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;8;
255	STRASZYN	1	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE?	13-43;158;
256	STRASZYN	2	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA?; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; EPOKA KAMIENIA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PRADZIEJE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-43;139;
257	STRASZYN	3	OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; OSADA OTWARTA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B1; WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B2; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA KAMIENIA	13-43;103;
258	STRASZYN	4	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;135;
259	STRASZYN	5	CMENTARZYSKO GROBÓW	HALLSTATT D	13-43;132;

			SKRZYNKOWYCH		
260	STRASZYN	6	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;134;
261	STRASZYN	7	OSADA; OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; MEZOLIT / NEOLIT	13-43;133;
262	STRASZYN	8	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; PUNKT OSADNICZY; OSADA OTWARTA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;144;
263	STRASZYN	9	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;138;
264	STRASZYN	10	ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA OTWARTA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;152;
265	STRASZYN	11	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA;	EPOKA KAMIENIA?; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH;	13-43;145;
266	STRASZYN	12	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;146;
267	STRASZYN	13	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; CMENTARZYSKO; OSADA; OSADA;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE;	13-43;117;
268	STRASZYN	14	CMENTARZYSKO?; ŚLAD OSADNICTWA; CMENTARZYSKO	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B1-B2?	13-43;123;
269	STRASZYN	15	OSADA?	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;119;
270	STRASZYN	16	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;169;
271	STRASZYN	17	OSADA?	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;147;
272	STRASZYN	18	CMENTARZYSKO?;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA;	13-43;91;
273	STRASZYN	19	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;93;
274	STRASZYN	20	OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;101;
275	STRASZYN	21	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;106;

276	STRASZYN	22	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; EPOKA KAMIENIA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;126;
277	STRASZYN	23	PUNKT OSADNICZY; OSADA?; OSADA; OSADA; OSADA;	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY;	13-43;155;
278	STRASZYN	24	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT	13-43;156;
279	STRASZYN	25	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;157;
280	STRASZYN	26	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-43;170;
281	STRASZYN	27	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;98;
282	STRASZYN	28	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;107;
283	STRASZYN	29	OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;94;
284	STRASZYN	30	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;102;
285	STRASZYN	31	OBOZOWISKO	EPOKA KAMIENIA	13-43;97;
286	STRASZYN	32	OSADA; OSADA?; OSADA OTWARTA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	13-43;127;
287	STRASZYN	33	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;128;
288	STRASZYN	34	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;129;
289	STRASZYN	35	CMENTARZYSKO?; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;130;
290	STRASZYN	36	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;118;
291	STRASZYN	37	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	13-43;199;
292	STRASZYN	38	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	13-43;200;
293	STRASZYN	39	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;201;
294	STRASZYN	40	ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-43;202;
295	STRASZYN	41	OSADA; OSADA; OSADA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;203;
296	STRASZYN	42	ZNALEZISKO LUŻNE	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;204;
297	WIŚLINA	1	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-44;29;
298	WIŚLINA	2	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-44;30;
299	WIŚLINA	3	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-44;31;
300	WIŚLINA	4	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	13-44;54;

301	WIŚLINA	5	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;13;
302	WIŚLINA	6	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	13-45;15;
303	WIŚLINA	7	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?	13-45;16;
304	WIŚLINA	8	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	13-45;17;
305	WIŚLINA	9	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;18;
306	WIŚLINA	10	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	13-45;19;
307	WIŚLINA	11	ŚLAD OSADNICTWA	MŁODSZA EPOKA BRĄZU	13-45;31;
308	ŻUŁAWA	1	ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;16;
309	ŻUŁAWA	2	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;17;
310	ŻUŁAWA	3	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	14-43;184;
311	ŻUŁAWA	4	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;18;
312	ŻUŁAWA	5	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;19;
313	ŻUŁAWA	6	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;20;
314	ŻUŁAWA	7	PUNKT OSADNICZY; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;21;
315	ŻUŁAWA	8	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;22;
316	ŻUŁAWA	9	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;23;
317	ŻUŁAWA	10	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;24;
318	ŻUŁAWA	11	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;25;
319	ŻUŁAWA	12	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;26;
320	ŻUŁAWA	13	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;27;
321	ŻUŁAWA	14	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;28;
322	ŻUŁAWA	15	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;29;
323	ŻUŁAWA	16	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;30;
324	ŻUŁAWA	17	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;31;
325	ŻUŁAWA	18	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;32;
326	ŻUŁAWA	19	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;33;
327	ŻUŁAWA	20	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;34;
328	ŻUŁAWA	21	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;35;
329	ŻUŁAWA	22	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;36;
330	ŻUŁAWA	23	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;37;
331	ŻUŁAWA	24	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;38;
332	RUSOCIN	1	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	14-44;51;
333	RUSOCIN	2	PRACOWNIA KRZEMIENARSKA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; -	NEOLIT; WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B1-B2; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH;	14-44;69;

334	RUSOCIN	3	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;39;
335	RUSOCIN	4	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;38;
336	RUSOCIN	5	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;43;
337	RUSOCIN	6	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT	14-44;130
338	RUSOCIN	7	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-44;131;
339	RUSOCIN	8	ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-44;132;
340	RUSOCIN	9	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; CMENTARZYSKO?; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY; OKRES NOWOŻYTNY; NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;1;
341	RUSOCIN	10	PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE	14-43;135;
342	RUSOCIN	11	OSADA	EPOKA NIEOKREŚLONA	14-43;136;
343	RUSOCIN	12	ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE?	
344	RUSOCIN	13	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;138;
345	RUSOCIN	14	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;139;
346	RUSOCIN	15	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;140;
347	RUSOCIN	16	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;141;
348	RUSOCIN	17	OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;142;
349	RUSOCIN	18	OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;137;
350	ŻUKCZYN	1	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	15-43;118;
351	ŻUKCZYN	2	CMENTARZYSKO; CMENTARZYSKO; ZNALEZISKO LUŻNE; CMENTARZYSKO; CMENTARZYSKO; CMENTARZYSKO; CMENTARZYSKO; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA?	MŁODSZY OKRES PRZEDRZYMSKI; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; MŁODSZY OKRES PRZEDRZYMSKI; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B1; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B1- B2/C1; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; EPOKA NIEOKREŚLONA	15-43;106

352	ŻUKCZYN	3	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	15-43;119;
353	ŻUKCZYN	4	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	15-43;120;
354	ŻUKCZYN	5	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	15-43;112;
355	ŻUKCZYN	6	OSADA?; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	15-43;105;
356	ŻUKCZYN	7	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	15-43;103;
357	ŻUKCZYN	8	OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	15-43;104;
358	ŻUKCZYN	9	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	15-43;99;
359	ŻUKCZYN	10	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	15-43;107;
360	ŻUKCZYN	11	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; EPOKA KAMIENIA; OKRES NOWOŻYTNY; EPOKA KAMIENIA	15-43;108;
361	ŻUKCZYN	12	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA;	PRADZIEJE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE;	15-43;109;
362	ŻUKCZYN	13	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	15-43;110;
363	ŻUKCZYN	14	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	15-43;111;
364	ŻUKCZYN	15	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; HALLSTATT D; STARSZY OKRES PRZEDRZYMSKI; MŁODSZY OKRES PRZEDRZYMSKI; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY; ŚREDNIOWIECZE	14-43;4;
365	ŻUKCZYN	16	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
366	ŻUKCZYN	17	OSADA	PRADZIEJE?	
367	ŻUKCZYN	18	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;122;
368	ŻUKCZYN	19	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;123;
369	ŻUKCZYN	20	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;124;
370	ŻUKCZYN	21	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;125;
371	ŻUKCZYN	22	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;126;
372	ŻUKCZYN	23	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	14-43;127
373	ŻUKCZYN	24	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;128;
374	ŻUKCZYN	25	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-43;129;

375	ŻUKCZYN	26	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;130
376	ŻUKCZYN	27	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;131;
377	ŻUKCZYN	28	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;132;
378	ŻUKCZYN	29	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;133;
379	WOJANOWO	1	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;77;
380	WOJANOWO	2	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;78;
381	WOJANOWO	3	ZNALEZISKO LUŻNE; PUNKT OSADNICZY; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;79;
382	WOJANOWO	4	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;80;
383	WOJANOWO	5	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA PRODUKCYJNA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-43;81;
384	WOJANOWO	6	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH B2-B2/C1; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; OKRES LATEŃSKI	14-41;81;
385	WOJANOWO	7	ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE?	14-43;83;
386	WOJANOWO	8	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;84;
387	WOJANOWO	9	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;85;
388	WOJANOWO	10	OSADA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;86;
389	WOJANOWO	11	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;87;
390	WOJANOWO	12	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;88;
391	WOJANOWO	13	OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;89;
392	WOJANOWO	14	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;90;
393	WOJANOWO	15	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE; OKRES NOWOŻYTNY	14-43;91;
394	WOJANOWO	16	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;92;
395	WOJANOWO	17	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;93;
396	WOJANOWO	18	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;94;
397	WOJANOWO	19	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;95;
398	WOJANOWO	20	OSADA; OSADA; OSADA	NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;96;

399	WOJANOWO	21	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;87;
400	WOJANOWO	22	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;98;
401	WOJANOWO	23	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;99;
402	WOJANOWO	24	ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT	14-43;100;
403	WOJANOWO	25	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;101;
404	KRAPIEC	1	ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-44;35;
405	GOSZYN	1	CMENTARZYSKO PŁASKIE?; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;150;
406	GOSZYN	2	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA BRĄZU	13-43;163;
407	GOSZYN	3	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;141;
408	GOSZYN	4	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;137;
409	GOSZYN	5	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;154;
410	GOSZYN	6	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;166;
411	GOSZYN	7	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;177;
412	GOSZYN	8	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;189;
413	GOSZYN	9	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA?	EPOKA KAMIENIA; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;178;
414	GOSZYN	10	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;168;
415	GOSZYN	11	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;167;
416	GOSZYN	12	ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA	13-43;151;
417	GOSZYN	13	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;143;
418	GOSZYN	14	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;176;
419	GOSZYN	15	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	13-43;188;
420	GOSZYN	16	PUNKT OSADNICZY;	WCZESNA EPOKA ŻELAZA;	13-43;142;
421	GOSZYN	17	OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	13-43;136;
422	GOSZYN	18	SKARB	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	13-43;193;
423	GOSZYN	19	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA	PRADZIEJE; OKRES NOWOŻYTNY; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	14-43;47;
424	GOSZYN	20	ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE	14-43;48;
425	GOSZYN	21	OSADA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;49;
426	GOSZYN	22	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;50;
427	GOSZYN	23	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;51;

428	GOSZYN	24	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;52;
429	GOSZYN	25	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;53
430	GOSZYN	26	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;54;
431	GOSZYN	27	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;55;
432	GOSZYN	28	PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;56;
433	ŚWINCZ	1	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;102;
434	ŚWINCZ	2	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;103;
435	ŚWINCZ	3	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;104;
436	ŚWINCZ	4	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;105;
437	ŚWINCZ	5	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;106;
438	ŚWINCZ	6	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	14-43;107;
439	ŚWINCZ	7	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;108;
440	ŚWINCZ	8	OSADA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;109;
441	ŚWINCZ	9	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;110;
442	ŚWINCZ	10	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE	14-43;111;
443	ŚWINCZ	11	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;112;
444	ŚWINCZ	12	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-45;113;
445	ŚWINCZ	13	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;114;
446	ŚWINCZ	14	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;115;
447	ŚWINCZ	15	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;116;
448	ŚWINCZ	16	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; ŚREDNIOWIECZE	14-43;117;
449	ŚWINCZ	17	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; OSADA; OSADA	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;118;
450	ŚWINCZ	19	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;120;
451	BOREĆCZYN	1	OSADA; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;73;
452	BOREĆCZYN	2	PUNKT OSADNICZY	ŚREDNIOWIECZE	14-43;74;
453	BOREĆCZYN	3	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	14-43;75;
454	BOREĆCZYN	4	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE	14-43;76;
455	ŻUŁAWKA	1	CMENTARZYSKO KURHANOWE?	EPOKA NIEOKREŚLONA	
456	ŻUŁAWKA	2	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	

3.2.4. ZABYTKI RUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Lp.	Miejsce przechowywania/ własność	Obiekt	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1.	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Łęgowie	Zespół obiektów ruchomych wyposażenia kościoła	B-54	25.10.1971
2.	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Żuławie	Zespół obiektów ruchomych wyposażenia kościoła	B-66	26.10.1971

3.2.5. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Tradycje związane z wydarzeniami historycznymi

- Łęgowo w 997 r. prawdopodobnie odwiedził św. Wojciech i dokonał chrztu okolicznych pogan
- W 1656 r., podczas „potopu”, król Jan Kazimierz przebywał wraz z armią w obozie pod Łęgowem
- W r. 1678 przejeżdżał przez Łęgowo król Jan III Sobieski wraz z żoną Marysieńką.
- W czerwcu 1807 r. przez Łęgowo przechodził, wraz ze swoimi wojskami, Napoleon I – cesarz Francji – walczący wówczas z Prusami
- W karczmie w Borkowie także miał się zatrzymać na popas cesarz Napoleon I Bonaparte idąc na Moskwę
- W 1708 r. w Mokrym Dworze i Wiślinie przebywał król Polski Stanisław Leszczyński
- W 1710 r. w Wiślinie zatrzymał się król August II Mocny
- W 1813 r. w okolicach Wiśliny miały miejsce starcia wojsk francuskich z twierdzy Gdańsk z Rosjanami.

Tradycje związane z dziedzictwem kulturowym, etnicznym i religijnym

Specjalnym kultem darzony jest obraz Matki Boskiej Łęgowskiej. Malowidło jest jednym z wyobrażeń Matki Bożej Królowej Polski, której kult narodził się w XVII w. Sprowadzenia Cudownego Obrazu Matki Bożej dokonał w 1741 r. ojciec Iwo Roweder, który w 1748 r. gruntownie przebudował kościół. 15 stycznia 2008 r. nadano kościołowi status Sanktuarium Matki Bożej Łęgowskiej, Królowej Polski, Orędowniczki Pojednania.

W Mokrym Dworze istniał jedyny na Żuławach zbór Braci Czeskich. Pracował tu jako pastor przyrodnik Johann Reinhold Forster, urodził się jego syn podróżnik Georg Forster.

W okresie międzywojennym istniała w ciepleskiej szkole polska klasa, którą prowadziła nauczycielka z Pruszcza. Polskie dzieci miały także drużynę harcerską zorganizowaną przez świetlicę polską w Pruszczu. W 1933 r. Macierz Szkolna w Gdańsku czyniła starania na rzecz otwarcia dla 49 miejscowych dzieci polskiej szkoły w Ciepłowie.

Rokitnica jako jedna z nielicznych wsi żuławskich doczekała się opracowania własnych kronik przez miejscowego pastora Gerharda Klemma i mieszkańca Hansa Joachima Classena.

Przed II wojną światową w Roszkowie stał dom podcieniowy P. Knoopa w typie dolnosaksońskim. Styl ten pojawił się na Żuławach przed późniejszym środkowoniemieckim stylem budownictwa i charakteryzował się umiejscowieniem wejścia od węższej strony budynku, ulokowaniem inwentarza w pomieszczeniach po obydwu stronach bramy wjazdowej, a strychu na zbiory płodów rolnych nad pomieszczeniami gospodarczymi i mieszkalnymi. Do pomieszczeń dla zwierząt przylegało od tyłu palenisko, a za nim znajdowały się pokoje mieszkalne właściciela.

Zespół Pieśni i Tańca „Jagódki”

Zespół Pieśni i Tańca „Jagódki”, działający pod patronatem gminy Pruszcz Gdański, powstał w 2000 r. W jego skład wchodzi dzieci i młodzież z terenu gminy. Zajęcia wokalnno-taneczne odbywają się w Zespole Szkół w Straszynie. „Jagódki” prezentują pieśni i tańce ludowe z różnych regionów Polski. Kaszubskie kosedery, polki, krakowiaki oraz inne charakterystyczne tańce polskie, przeplatane są piosenkami z autentycznymi tekstami. Zadaniem zespołu jest pielęgnowanie narodowych tradycji oraz prezentowanie folkloru – dziedzictwa kultury polskiej.

4. ANALIZA STRATEGICZNA SWOT

Perspektywy rozwoju gminy – mocne i słabe strony oraz wynikające stąd szanse i zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego

Mocne strony	Słabe strony	Szanse dla ochrony środowiska kulturowego	Zagrożenia dla ochrony środowiska kulturowego
cenne zabytki, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> ▪ zespół dworsko-folwarczny w Rusocinie ▪ zespół dworsko-folwarczny w 	zły stan zachowania niektórych obiektów zabytkowych – dotyczy to m.in. zespołów dworsko-folwarcznych w	kontynuacja działań na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w budowanie tożsamości społeczności lokalnej	potencjalna groźba utraty części obiektów zabytkowych zagrożonych dewastacją, popadnięciem w

<p>Goszyńie,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zespół dworsko-folwarczny z kościołem i cmentarzem w Żuławie ▪ zespół elektrowni wodnej (kaskada Raduni) „Kuźnice” w Straszynie ▪ zespół elektrowni wodnej wraz z kaskadą w Straszynie-Przędziszynie ▪ brama cmentarza menonickiego oraz zagrody w Wiślinie przy ul. Gdańskiej 45, Słonecznej 27 ▪ budynki mieszkalne w Bogatce nr 30 oraz w Dziewięciu Włókach nr 1 ▪ układy ruralistyczne <p>liczne stanowiska archeologiczne, w tym stanowisko o własnej formie krajobrazowej - cmentarzysko kurhanowe w Żuławce</p> <p>niezwykle</p>	<p>Rusocinie i w Świńcu</p> <p>niejasna sytuacja właścicielska zagrożonych obiektów</p> <p>zbyt mała wiedza potencjalnych turystów o walorach krajobrazowych i kulturowych gminy</p>	<p>uporządkowanie stosunków własnościowych zagrożonych zniszczeniem zespołów dworsko-folwarcznych</p> <p>rozszerzenie działań renowacyjnych obiektów zabytkowych</p> <p>zwiększenie wiedzy o walorach gminy wśród potencjalnych turystów</p> <p>rozwój turystyki, m.in. weekendowej, wodnej, agroturystyki, tzw. zielonych szkół</p>	<p>ruinę, rozbiórką (m.in. zespoły w Rusocinie i Świńcu, niektóre zagrody)</p> <p>presja inwestycyjna zagrażająca tradycyjnemu łaadowi przestrzennemu większości wsi gminy – szczególnie na kierunkach intensywnego rozwoju Aglomeracji Gdańskiej: Pruszcz – Łęgowo – Ciepłowo, Borkowo – Straszyn – Rotmanka – Juszkowo, Przejazdowo – Wiślinka</p>
--	--	--	--

zróżnicowany i atrakcyjny krajobraz gminy			
bezpośrednia bliskość Gdańska			

5. CELE I KIERUNKI DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2018 – 2021 DLA GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI

5.1. WNIOSKI Z ANALIZY STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1.1. UKŁADY RURALISTYCZNE

Procesy przekształceń przestrzennych na terenie dzisiejszej gminy Pruszcz Gdański zaczęły przyspieszać w II połowie XIX w., doprowadzając w II połowie XX w. i w czasach współczesnych do sytuacji, w której zagrożona została ciągłość rozwoju przestrzennego jednostek osadniczych gminy. Dotyczy to szczególnie zachodniej, kaszubskiej, części gminy. Od wczesnego średniowiecza rozwijały się tu stopniowo struktury osadnictwa wiejskiego. Od XIII/XIV w. przybrały one formę założeń lokacyjnych. Od XVIII w. przy majątkach ziemskich powstawały zespoły dworsko-parkowo-folwarczne. Organiczny rozwój jednostek przestrzennych przyspieszył w II połowie XIX w. Z tego okresu i z I połowy XX w. pochodzi większość przedwojennej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej gminy, W I połowie XX w. zbudowano także kaskadę Raduni z kilkoma elektrowniami wodnymi (dwoma w obrębie dzisiejszej gminy). Na Kłodawie powstawały młyny wodne.

Część wschodnia, żuławska, gminy do XIII w. była bardzo słabo zaludniona, ponieważ dominowały tu tereny zalewowe, bagniste. Od XIV w. wraz z napływem obeznanych z systemami melioracyjnymi osadników z Niderlandów i dolnych Niemiec rozpoczęło się zagospodarowywanie tych terenów na większą skalę. Zbudowano wzdłuż rzek wały przeciwpowodziowe, powstała sieć kanałów odwadniających oraz system polderów, z których nadmiar wody wypompowywany był za pomocą wiatraków. Osady budowane były wzdłuż cieków wodnych i dróg, co związane było z dostępnością transportu wodnego. Podstawową formą osadniczą były łańcuchówki przywałowe. Jedynie Rokitnica i Roszkowo rozwinęły się jako owalnice a Bogatka jako osada jednodworcza na terpach. Dominującą zabudową wsi były zagrody typu żuławskiego z

podcieniami i zagrody „olenderskie”. Główne ciągi zieleni tworzyły szpalery drzew wzdłuż kanałów i rowów oraz dróg.

W II połowie XX w. dawne majątki ziemskie, przekształcone w PGR-y, a także nowozakładane PGR na terenach żuławskich, zakłóciły integralność tradycyjnych układów przestrzennych. Dotyczy to m.in. Przejazdowa, Bystrej, Rokitnica, Rusocina, Wojanowa. Procesy suburbanizacji związane z rozwojem Aglomeracji Gdańskiej przybrały na sile w latach 70/80 ubiegłego wieku. W latach 80. zbudowano wiele domów jednorodzinnych o płaskich dachach. Na wielu budynkach wiejskich strzechy zastąpił eternit. Od lat 90. XX wieku rozpoczęła się ekspansja zabudowy jednorodzinnej na obrzeżach Pruszcza Gdańskiego i na terenie Wiślinki. Jednak dopiero na przełomie XX i XXI w. przekształcenia obszaru gminy zaczęły w niektórych jej częściach przybierać formę zasadniczo zmieniającą ich charakter przestrzenny. Zabudowa mieszkaniowa Rotmanki, Straszyna, Przędziszyna, Goszyna, Łęgowa, Cieplewa, Wiślinki, magazynowa Rusocina i Przejazdowa spowodowała ich przemianę z osiedli typu wiejskiego w przedmieścia Gdańska i Pruszcza Gdańskiego.

W tej sytuacji ochrona układów ruralistycznych osad zasadniczo zmieniających swą funkcję powinna polegać w obrębie starej zabudowy na ochronie tradycyjnego systemu dróg i podziałów oraz zachowaniu tradycyjnych skali i formy przy wprowadzaniu tam nowej zabudowy.

Ochrona konserwatorska powinna obejmować historyczne części wsi takich jak: Straszyn z zespołem młyńskim i kanałem młyńskim, Juskowo, Łęgowo z cmentarzem przykościelnym, Cieplewo, Jagatowo z cmentarzem, Wojanowo, Żukczyn z zespołem młyńskim, Borkowo, Wiślinka, Wiślina, Dziewięć Włók, Rokitnica oraz Roszkowo. W obrębie stref konserwatorskich obejmujących te obszary obowiązuje ochrona ruralistycznych i architektonicznych wartości historycznych, ochrona obiektów wpisanych do rejestru zabytków i włączonych do gminnej ewidencji zabytków, zachowanie cech historycznych przy remontach i modernizacji, nawiązanie do cech historycznych przy realizacji nowych obiektów, likwidacja obiektów dysharmonizujących krajobraz oraz uzyskanie opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

Podobne zasady powinny być stosowane przy ochronie obszaru historycznego krajobrazu żuławskiego położonego pomiędzy rzeką Motławą i kanałem Czarna Łacha w obrębie wsi Krępiec, Mokry Dwór i Lędowo z fragmentem wsi Bystra, a także rejonu wrót przeciwsztormowych we wsi Wiślinka z odcinkiem kanałów Wielkiego, Śledziowego i Gołębiego.

5.1.2. OBIEKTY I ZESPOŁY ZABYTKOWE

Obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków obejmuje ochrona konserwatorska wszystkich elementów historycznego zagospodarowania (budynki i ich detale architektoniczne,

nawierzchnie dróg, zabytkowy drzewostan, relikty historycznych ogrodzeń, słupów bramnych i innych elementów małej architektury). Na terenie obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje uzyskanie zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku na wszelkie prace i działania naruszające stan istniejący. Ustalone zasady obowiązują także w stosunku do kolejno wpisywanych obiektów do rejestru zabytków.

Ochronie podlegają także zespoły i obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków znajdujące się poza obszarem wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej. Ich przebudowa, czy rozbiórka wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

Zespoły dworsko-parkowo-folwarczne w Arciszewie i Goszynie znajdują się w dobrym stanie. W Żuławie i Wojanowie większość zachowanych obiektów jest w stanie dobrym lub zadowalającym. Z zespołu w Rekcinie zachował się jedynie park, a w Będzieszynie park, brama i układ wsi pofolwarcznej. Natomiast zespołom w Rusocinie i Świńcu grozi zupełna dewastacja. Konieczne są działania na rzecz ratowania tych zespołów, poczynając od jak najszybszego wyjaśnienia sytuacji własnościowej i zabezpieczenia budynków należących do zespołów dworsko-folwarcznych w Rusocinie i Świńcu przed zawaleniem lub dalszym zniszczeniem.

Nie istnieje wpisany do rejestru budynek mieszkalny w Dziewięciu Włókach 1 oraz kamienny budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym w Goszynie (do wykreślenia z rejestru zabytków). Zagrożone są także, w różnym stopniu, niektóre obiekty wchodzące w skład zabudowy wiejskiej, m.in. budynki w zagrodzie w Bystrej Wsi, ul. Jesionowa 21; budynki w zagrodzie w Dziewięciu Włókach 7; budynek mieszkalny w Juszkowie, ul. Raduńska 31; budynki w zagrodzie w Krępcu 9; stodoła w Mokrym Dworze 12; budynek mieszkalny w Radunicy, ul. Podmiejska 76; młyn w Straszynie przy ul. Starogardzkiej 44; budynki mieszkalne w Wiślinie przy ul. Gdańskiej 3 oraz Słonecznej 9; a także spichlerz w Wiślinie ul. Piaskowa 4. Należy rozważyć sposoby zabezpieczenia tych obiektów, szczególnie najbardziej narażonych na zniszczenie.

Należy także rozważyć przesunięcie o kilka metrów drogi przebiegającej w bezpośredniej bliskości zagrody nr 3 w Mokrym Dworze, ze względu na szkody, jakie wyrządza intensywny ruch ciężkich pojazdów do pobliskiego zakładu przemysłowego.

REJESTR I EWIDENCJA

Z rejestru zabytków województwa pomorskiego należy wykreślić całkowicie zrujnowany obiekt:

791	1973-10-27	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 674	dom		1	Dziewięć Włók
-----	------------	---	-----	--	---	---------------

Proponuje się wpisanie do rejestru zabytków następujących obiektów:

kaplicę cmentarną w Juszkowie – obiekt pochodzący z I połowy XIX w., który zachował ciekawą formę architektoniczną

budynek mieszkalny w Łędownie, ul. Nad Motławą 2 – obiekt pochodzący z 1810 r., który zachował wiele cech pierwotnych; w przyszłości grozi jednak ich zatarcie

budynek gospodarczy w Łęgowie, ul. Tczewska 36 – dobrze zachowany budynek szachulcowy z II połowy XIX w.

budynek mieszkalny w Roszkowie, ul. Lipowa 6 – dobrze zachowany budynek o konstrukcji szkieletowej z 1782 r.

zagrodę z budynkiem mieszkalnym i dwoma gospodarczymi w Wiślinie, ul. Gdańska 45 – jedna z niewielu dobrze zachowanych kompletnych zagród z połowy XIX w.

budynek mieszkalny w Wiślinie, ul. Wałowa 8 – budynek z lat 70/80. XIX w.; zachowane elementy wystroju zewnętrznego

Proponuje się wyłączenie z Gminnej Ewidencji Zabytków następujących obiektów:

Lp.	Obiekt	Czas powstania/ Uwagi	Miejscowość	Ulica	Nr
1	Budynek mieszkalny	nowy budynek - do wyłączenia z GEZ	Borkowo	Kasztanowa	19
2	Budynek mieszkalny	budynek nowy - do wyłączenia z GEZ	Jagatowo	Żurawia	30
3	Budynek gospodarczy	XIX/XX w./budynek w większości rozebrany - do wyłączenia z GEZ	Krępiec		9
4	Budynek gospodarczy	II poł. XIX w./budynek rozebrany, na działce 389 istnieje tylko budynek mieszkalny - do wyłączenia z GEZ	Łęgowo	Tczewska	14
5	Budynek gospodarczy	XIX/XX w./budynek całkowicie przebudowany - do wyłączenia z GEZ	Mokry Dwór		14
6	Budynek gospodarczy	pocz. XX w./budynek rozebrany, nie ma takiego budynku przy ul. Dworcowej 6, ani w okolicy - do wyłączenia z GEZ	Straszyn	Dworcowa	6
7	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w./utrata wartości zabytkowych - do wyłączenia z GEZ	Straszyn	Raduńska	13

8	Młyn II	1903/budynek rozebrany - do wyłączenia z GEZ	Straszyn	Spacerowa	1
9	Budynek mieszkalny	błędny zapis - do wyłączenia z GEZ	Straszyn	Spacerowa	67
10	Budynek mieszkalny	k. XIX w./ruina - do wyłączenia z GEZ	Wiślina	Gdańska	3
11	Budynek mieszkalny	błędny zapis - do wyłączenia z GEZ	Wiślina	Słoneczna	49
12	Budynek mieszkalny	pocz. XX w./utrata wartości zabytkowych - do wyłączenia z GEZ	Wiślina	Brzegowa	16
13	Budynek mieszkalny	XIX/XX w./przebudowany, utrata wartości zabytkowych - do wyłączenia z GEZ	Wiślina	Krótką	5
14	Budynek mieszkalny	pocz. XX w./utrata wartości zabytkowych - do wyłączenia z GEZ	Wiślina	Sobieszewska	11
15	Budynek gospodarczy	1907/budynek rozebrany - do wyłączenia z GEZ	Żukczyn	Gdańska	21

5.2. PRIORYTETY I CELE STRATEGICZNE

PRIORYTET 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa i utrwalenie ładu przestrzennego zgodnie z zasadą dobrej kontynuacji

CEL STRATEGICZNY 1. Wykorzystanie środków prawnych dla poprawy ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych

CEL STRATEGICZNY 2. Finansowanie ze środków gminy działań związanych z ochroną zabytków

CEL STRATEGICZNY 3. Wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków

PRIORYTET 2. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla promocji turystycznej gminy i utrwalenia tożsamości lokalnej mieszkańców gminy

CEL STRATEGICZNY 4. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy

CEL STRATEGICZNY 5. Umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy

5.3. CELE I DZIAŁANIA USTALANE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PRUSZCZ GDAŃSKI NA LATA 2018 – 2021

5.3.1. CEL STRATEGICZNY 1 WYKORZYSTANIE ŚRODKÓW PRAWNYCH DLA POPRAWY ŁADU PRZESTRZENNEGO ORAZ STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH

Działania wynikające z realizacji Celu Strategicznego 1 mają za zadanie wykorzystanie instrumentów prawnych, przewidzianych przez ustawy o ochronie zabytków oraz planowaniu przestrzennym, do ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy.

CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań/Uwagi
CEL OPERACYJNY 1. Wykorzystanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i innych instrumentów planistycznych jako instrumentu przyczyniającego się do poprawy ładu przestrzennego gminy oraz ochrony zabytków	Działanie 1. Uchwalanie i aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów o wysokiej wartości środowiska kulturowego, uwzględniających kwestie ochrony zespołów ruralistycznych, zabytków nieruchomych oraz archeologicznych	sukcesywnie
CEL OPERACYJNY 2. Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz sporządzenie na tej podstawie zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków i nowej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	Działanie 2. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w zakresie obiektów nieruchomych na podstawie oględzin w terenie, a także aktualizacja informacji dotyczących stanowisk archeologicznych na podstawie informacji od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	każdorazowo przed sporządzeniem nowej edycji „Programu opieki nad zabytkami”
	Działanie 3. Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	do grudnia 2019 r.
	Działanie 4. Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	do grudnia 2021 r.
CEL OPERACYJNY 3. Współpraca z władzami konserwatorskimi w zakresie zabezpieczenia i objęcia ochroną prawną szczególnie	Działanie 5. Współpraca Urzędu Gminy z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przy typowaniu najcenniejszych zabytków	sukcesywnie

wartościowych zabytków	do wpisania do rejestru zabytków	
	Działanie 6. Informowanie władz konserwatorskich o zagrożeniu budowli zabytkowych, obszarów stanowisk archeologicznych, w tym zmian środowiskowych, a także ładu przestrzennego w gminie	sukcesywnie
	Działanie 7. Współpraca z władzami konserwatorskimi w działaniach na rzecz zabezpieczenia i renowacji zagrożonych dewastacją obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków, w tym w szczególności zespołów dworsko-folwarcznych w Rusocinie i Świńcu	kontynuacja działań

5.3.2. CEL STRATEGICZNY 2 FINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW GMINY DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z OCHRONĄ ZABYTKÓW

W ramach Celu Strategicznego 2 ujęte są działania mające na celu wykorzystanie środków finansowych Gminy dla poprawy stanu substancji zabytkowej obiektów należących do Gminy, dofinansowanie prac remontowych/restauracyjnych wykonywanych przez właścicieli w obiektach (nienależących do Gminy) wpisanych do rejestru zabytków, prowadzenie prac renowacyjnych i sanacyjnych w poszczególnych modułach przestrzeni gminy oraz działania na rzecz uporządkowania ulic, chodników, małej architektury.

CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań
CEL OPERACYJNY 4. Dbalność o stan zachowania zabytków będących własnością gminy oraz pomoc w renowacji innych zabytków	Działanie 8. Remonty i restaurowanie obiektów zabytkowych będących własnością gminy, w sposób zgodny z zaleceniami konserwatorskimi	listy obiektów remontowanych/ przewidzianych do remontu załączone będą do sprawozdań z realizacji „Programu...”
	Działanie 9. Dotacje na finansowanie prac konserwatorskich,	listy obiektów remontowanych/

	restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków	przewidzianych do remontu załączone będą do sprawozdań z realizacji „Programu...”
	Działanie 10. Opieka, uporządkowanie i wyeksponowanie cmentarzyska kurhanowego w Żuławce, zabezpieczenie obszarów zagrożonych stanowisk archeologicznych	do grudnia 2021 r./ we współpracy z Lasami Państwowymi
CEL OPERACYJNY 5. Porządkowanie przestrzeni publicznej	Działanie 11. porządkowanie ulic, chodników, małej architektury, szczególnie w obrębie zabytkowych układów przestrzennych, ekspozycja cenniejszych obiektów zabytkowych	listy działań będą załączone do sprawozdań z realizacji „Programu...”

5.3.3. CEL STRATEGICZNY 3 WSPIERANIE INICJATYW SPRZYJAJĄCYCH OCHRONIE ZABYTKÓW

Działania ujęte w ramach realizacji Celu Strategicznego 3 mają za zadanie wspieranie inicjatyw właścicieli nieruchomości zabytkowych, inwestorów, a także organizacji NGO, zmierzających do poprawy stanu obiektów zabytkowych.

CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań
CEL OPERACYJNY 6. Pomoc przy pozyskiwaniu środków budżetowych i unijnych przeznaczonych na remonty i restauracje obiektów zabytkowych	Działanie 12. Podjęcie starań o uzyskanie dotacji z funduszy ministerialnych i europejskich, przeznaczonych na remonty i restaurację obiektów zabytkowych	sukcesywnie
CEL OPERACYJNY 7. Promocja adaptacji obiektów zabytkowych na obiekty o funkcji turystycznej i usługowej	Działanie 13. Zachęcanie właścicieli zabytków do rozwijania własnej działalności gospodarczej w oparciu o posiadane nieruchomości zabytkowe	sukcesywnie
	Działanie 14. Wspieranie przedsiębiorców wykorzystujących w	sukcesywnie

	swjej działalności obiekty zabytkowe	
--	--------------------------------------	--

5.3.4. CEL STRATEGICZNY 4 PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Działania wynikające z realizacji Celu Strategicznego 4 mają za zadanie promocję turystyczną gminy wśród jej mieszkańców, a także wśród potencjalnych turystów spoza gminy

CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań
CEL OPERACYJNY 8. Publikacja materiałów promujących dziedzictwo kulturowe gminy	Działanie 15. Publikacja informacji o obiektach włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków na stronach internetowych gminy	do grudnia 2018 r.
	Działanie 16. Wspieranie wydawnictw związanych z historią gminy oraz ochroną dóbr kultury	sukcesywnie
	Działanie 17. Rozbudowa tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym na portalu gminnym	sukcesywnie
	Działanie 18. Promocja dziedzictwa kulturowego w periodykach gminnych oraz w innych mediach	sukcesywnie

5.3.5. CEL STRATEGICZNY 5 UMOCNIEŃ TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ MIESZKAŃCÓW GMINY

Działania zgrupowane w ramach Celu strategicznego 5 mają na celu umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy, co jest szczególnie ważne w związku z dużym udziałem wśród nich ludności napływowej.

CELE OPERACYJNE	Działania	Terminarz Działań
CEL OPERACYJNY 9. Zwiększenie świadomości wspólnoty poprzez identyfikację mieszkańców z historią i dziedzictwem kulturowym gminy	Działanie 19. Udostępnienie dyrektorom szkół materiałów dotyczących regionalnego dziedzictwa kulturowego do wykorzystania, w celu rozpowszechniania wiedzy z tego zakresu wśród dzieci i młodzieży; szkolenia dla pracowników	od września 2018 r.

	odpowiedzialnych za tworzenie dokumentów programowych i planistycznych, w zakresie podstawowej wiedzy o problematyce dziedzictwa archeologicznego, jego wkładu w lokalny zasób kulturowy, możliwych zagrożeń i odpowiednich do nich zasad ochrony	
	Działanie 20. Wprowadzanie do programu imprez masowych oraz wystaw organizowanych w gminie elementów umacniających poczucie identyfikacji z historią i dziedzictwem kulturowym gminy	sukcesywnie

5.4. MONITORING REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wójt/burmistrz/prezydent ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy.

Realizacja Programu Opieki nad Zabytkami powinna być oceniana na podstawie następujących kryteriów:

1. Kompletności realizacji Programu – ilości wykonanych zadań
2. Stopnia wykonania poszczególnych zadań
3. Nie przekraczania zadeklarowanych terminów realizacji.

5.5. INSTRUMENTARIUM GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

5.5.1. INSTRUMENTY PRAWNE:

- 1) przepisy ustawowe
- 2) programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;

- 4) wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;

5.5.2. INSTRUMENTY KOORDYNACJI:

- 1) strategia rozwoju gminy;
- 2) plany rozwoju lokalnego;
- 3) programy rozwoju infrastruktury gminy;
- 4) programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- 5) programy prac konserwatorskich;
- 6) studia i analizy, koncepcje;
- 7) plany rewitalizacji;
- 8) umowy i porozumienia;
- 9) kontrakty;
- 10) prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
- 11) współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- 12) współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego
- 13) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;
- 14) współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

5.5.3. INSTRUMENTY FINANSOWE:

- 1) dotacje;
- 2) subwencje;
- 3) dofinansowania;
- 4) nagrody;
- 5) zachęty finansowe;
- 6) zbiórki społeczne;
- 7) programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.¹¹

5.5.4. INSTRUMENTY SPOŁECZNE:

- 1) pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;

---

¹¹ Dofinansowanie projektów mających na celu ochronę środowiska kulturowego opisane zostało w niniejszym „Programie...” na stronach 31 – 34. Będzie istniała możliwość uzyskania dofinansowania w następnym cyklu budżetowym (2021-27). Przygotowanie ewentualnych propozycji programowych należałoby rozpocząć już teraz.

- 2) edukacja kulturowa;
- 3) informacja nt. znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- 4) współdziałanie z organizacjami społecznymi;

5.5.5. INSTRUMENTY KONTROLNE:

1. monitoring stanu środowiska kulturowego.
2. aktualizacja bazy danych geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanów technicznych obiektów zabytkowych, poziomu bezrobocia.